КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

5 КВІТНЯ 1928	Ч. 4	РІК ВИДАННЯ І.

ПЕРЛИНИ.

... а щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить!

Т. Шевченко („Я не нездужаю“ 1859 р.)

* * *

Я думав про людське братерство нове,
І думав, чи в світ воно швидко прийде?
І бачив я в думці безмежні поля:
Управлена спільним трудом, та рілля
Народ годувала щасливий, свобідний.
Чи се ж Україна, чи се Край мій рідний,
Обдертий чужими і світом забутий?
Так, се Україна свобідна, нова!
... І в моєму серці біль втишувавсь лютий.

Щез привид. Я глянув довкола. Он там
За з'орану межу бєсь з Грицем Степан, —
Там дід оре поле старенький, як гриб,
І плаче за сином, що в Боснії згиб,
Там батько за сином з дрюком уганяєсь,
Там мачухи лютий проклін розлягаєсь...
О, Краю мій Рідний, недолею гнутий,
Пропасти би краще Тобі, ніж коли-б
Така твоя доля повік мала бути!

Іван Франко (Гадки на межі, 1881).

Дух солідаризму.

Йдемо свідомо до будівництва власної всенародньої культури на відмінних, ніж це робили наші батьки засадах. Славетній і вперве Костомаровим до значіння буцім-то вродженої національної риси піднесений пересадний індивідуалізм довів в практиці наше село і місто до повного розпорошення сил. Цей стан дуже досадно схарактеризований в приведній щойно Франковій вірші: брат на брата, батько на сина, син на батька, сусід на сусіда. Ні один з них, ні Грицько ні Степан, напевно й не чули про манчестерську школу економічного лібералізму, про Мальтуса, про Бастія чи другого ідеольоґа боротьби „всіх проти всіх", але елемент економічного і громадського еґоцентризму має свої природні корені в природі людини — і не мусить для свого проявленння на верх чекати аж появи свого теоретичного уґрунтовання. Ще за довго до появи економічних теоретиків індивідуалізму, як це інтересно представляє Вернер Сомбарт в своїм капітальнім творі „Der moderne Kapitalismus", тип економічного здобувача — підприємця, сміливого і безоглядного в своїх методах боротьби для наживи, тип торговельного кондотьєра став загально відомим в Европі. Його народини сягають XV-XVI. століття; вони були осяяні навіть свого рода романтизмом: на колиску нового суспільного типу падало дещо з весноквітів гуманізму. Здорова по суті думка: я людина, я творець, я — пан своїх вчинків і розуму, ідея, з якої виростає взагалі культ людини, її тіла на рівні з душею — має в суті річи чимало стичних пунктів з ідеольоґією економічної експанзивности сильної одиниці, цієї основи манчестерської школи, де здоровий по суті гуманістичний елємент доведено до його крайности: до еґоїзму. Манчестерці оформили тільки літературно те, що в житті вже існувало і робило своє діло.

Ясна річ, що стихія не поминула й України та взагалі Сходу. Одначе капіталізм проявив на Сході тільки свої неґативні, розкладові риси. Тоді як на Заході він з необхідности річи був на протязі кількох століть елементом безперечно будуючим (попри всі свої неґативні риси), творячи, (неважно, що з мотивів заробітку, але творячи), модерну велику промисловість з її чудами техніки, даючи працю робітництву — на Сході він не створив майже нічого. Тут він виступав і досі виступає виключно тільки як чужа експлоататорська сила, яка трактує країну як свою кольонію, вибіраючи з краю тільки його природні багацтва — сировину, вся-ж властива перерібка відбувається в матірних країнах великих фірм.

Не творячи майже нічого позитивного, капіталізм вніс на нашу землю усі свої неґативні риси. Передусім вислав на нашу землю свої звичайні передні сторожі: лихваря позичкового і лихваря товарового. Безчисленна зґрая паразитів-посередників, що обсіла наш нарід — це в суті річи ніщо инше, як форпости великих торгових домів і банків Берліна, Відня а посередньо теж Варшави чи Лодзі.

Друге — це розкладова ідеольоґія господарського еґоцентризму, боротьби між собою самими, сусідської ворожнечі. Безумовно що мачають тут пальці й инші чинники, офіційні орґани пануючої нації і державного апарату, які зовсім свідомо поборюють всі здорові стремління до гуртування і солідарности серед селянства і взагалі серед нашого народу.

Але дні юности і весни ідеольоґії крайнього індивідуалізму прой-

шли. Пройшла Sturm und Drang-periode менчестерства. На місце засади боротьби всіх проти всіх, вільної конкуренції, добору сильніших — самий капіталізм в ході свого розвитку висунув иншу засаду: солідарности капіталістів між собою. Прийшла доба картелів і трестів, система, яка виникла так само стихійно, як система вільної конкуренції і яка являється прямим її запереченням. На місце „вільної“ конкуренції приходить змова підприємців що до цін, змова що до способів виробництва, злиття підприємств у великі, всемогучі концерни і трести. Йде щось нове, ґіґантичне, що на його прапорі виписане страшне, прошибаюче слово: Монополія!

Монополія приватних капіталістичних обєднань і її копія: монополія державна, державний капіталізм. Перша в більшій, друга в трохи меншій мірі, але обі безперечно небезпечні населенню, особливож всій масі споживачів і міліонам дрібних продуцентів, слабосилих і необєднаних — селянства і останків ремісництва.

На прапорі цієї нової могучої сили можна вичитати: монополія — це загибіль селянам і всім споживачам!

Світ концернів, рінґів і картелів шукає для себе вже нової ідеольоґії, піддаючи теоретичній ревізії старі засади. На місце пануючої колись, для всіх безсумнівної засади вільної конкуренції вже видвигнено і серіозно теоретично обґрунтовуються штабом професорів-економістів нові засади: пляновости в продукції, реґляментації товаробміну, раціоналізації у виробництві — все слова прекрасні, ідеї безсумніву здорові якби за цими гаслами не скривалися ще й инші засади, про які одначе не говориться, а які всім давно відомі: зиск і визиск.

Але є факт безперечний, що світ приватних підприємців вже остаточно навіть в теорії пустив „в одставку“ засаду боротьби всіх проти всіх, заміняючи її прінціпом солідаризму підприємців.

Що ж на це світ споживачів і дрібних продуцентів?

Чи не пора і йому задавити злу гадюку, підкинену злою рукою, якій на імя: „гуртове-чортове“?

Пора! Час і йому повірити всією душею в силу обєднання, концентрації, в великі можливости і красу масової творчости.

К.

На тему співпраці кооперації споживачів з кооперацією продуцентів.*)

Як відомо, з ініціятиви Союза Народів відбулася на весні 1927 року Міжнародня Господарська Конференція в Женеві для обговорення наболілих проблєм піднесення економічного стану Европи шляхом »міжнаціональної (чит. міждержавної) співпраці« на ріжних полях, ослаблення митної боротьби між державами і под. Між иншими, виринуло з необхідністю річи питання про ролю кооперації (яка вперве на цій офіційній конференції мала своє заступництво). Винесено навіть окрему резолюцію, в якій констатується значіння кооперативного руху в економіці Европи взагалі; далі визнається, що кооперація помітно скріплює позицію хліборобського населення, як виробників і споживачів, і з другого-ж боку, організуючи споживачів і витискаючи посередника, вона раціоналізує систему товарообміну. Льоґічно це веде до наладнання прямих зносин між кооперацією виробників і споживачів. Резолюція намічає в будуччині злучення обох типів кооп. організацій в більші загально-державні обєднання та відповідні міжнародні порозуміння.

Ця резолюція, що зачіпає кардинальну економічну проблєму XX. століття, була передана конференцією на розгляд компетентних органів окремих держав, і викликала ріжного роду студії про цю справу. Сюди належить і праця М. Ведена, голови союзу нім. с.-господ. кооператив в Ч. С. Р.: »Світова господарська конференція в Женеві й с.-господарська кооперація.« Він приходить до висновків, які згортає в 14 точок, короткий зміст котрих ми тут подаємо:

1) Включення всіх сільських виробників а спеціяльно хліборобських до сфери с.-господ. кооператив при допомозі й підпорі публичних чинників державних і автономних.

2) Раціоналізація до найвищої міри у всіх ділянках праці, про що мають дбати центр. Товариства і Союзи, а саме: уодностайнення метод праці, злучення однородних підприємств та найбільша централізація кооператив.[1])

3) Негайна стандаризація хліборобських підприємств покликаними до того чинниками.

4) Додержання, по можности, згоди з промислом, торгівлею, і безпосереднє сполучення з великим виробом та його організаціями.

5) Усунення зайвих посередничих інстанцій між виробником і споживачом, одначе, без порушення інтересів продуктивно працюючого середнього стану й дрібної торговлі.[2]) Це скорочення мусить відбутися там, де того вимагають інтереси села й коштом чужих с.-господарству галузів.

6) Навязання безпосереднього сполучення зі споживчими кооперативами шляхом розвинення найтісніших торговельних стиків, виміною ріж-

---

*) Цей реферат про тези д. М. Ведена, обіцяний нами в ч. 1. К. Р-ки, перенесено з техн. причин до ч. 4. — *Ред.*

[1]) Питання дискусійне. — *Ред.*

[2]) Автор стоїть на становищі т. зв. дрібноміщанської кооперації, яка не доводить кооп. засад до кінця. — *Ред.*

ного роду інформацій та досвіду, заключення довготермінових умов для забезпечення збуту і досягнення справедливих цін.

7) Річеве обґрунтовування методів і засад торговлі й ведення підприємств.

8) Кредитова кооперація мусить за підпорою всіх кругів сільського громадянства й уряду досягти того ступіня, щоб могла покривати цілу потребу села в капіталі особливо для інтензифікації виробництва.

9) Вплив на законодавчі органи при уреґульованні відносин в кооперації, щоби при тім бралась на увагу своєрідність с.-господарської кооперації та її значіння для села, та щоб вистерігалось обмежень кооперативної автономії.

10) Боротьба зі зловживанням кооперативною формою з боку тих підприємств, котрих ціль і спосіб ведення торговлі не годиться з засадами кооперації.

11) Організація при централях інститутів для наукових студій і дослідів кооперативної практики, способів її раціоналізації, то що; навязання міжнародніх стосунків між цими науковими інституціями окремих земель.

12) Осягнення впливу з одного боку в усіх дорадчих органах, а спеціяльно в тих, котрі рішають питання народньо-господарські і торговельно-політичні, та з другого боку, в міжнародніх організаціях тогож характеру, особливо-ж при Лізі Націй.

Утворення виділу з заступників національних і міжнародніх с.-господарських і споживчих кооперативних організацій, як було запропоновано господарською конференцією в Женеві.

13) Створення міжнароднього обєднання с.-господ. кооператив за попередньою згодою організацій окремих держав відносно доцільности такої установи.

14) Централі с. госп. кооператив мають знова й рішуче висловитися про вилучення зі своєї діяльности політики й инших моментів, що не мають нічого спільного з кооперативним господарством. Пильний нагляд за додержанням цієї засади.

Ці тези дають чимало цінного матеріялу до думання, також для нас, і то не дивлячись на наші специфічні умови, в яких ми є здебільшого дрібні виробники-хлібороби, а чистими споживачами у нас є переважно чужородний елемент. Найти прямий шлях від продуцента до споживача — ця проблема є однаково актуальною для всіх.

Аналіза і сінтеза в коопѐрознавстві.

Розвиток кооперативного руху, що на протязі останніх 50 літ йшов так широко і твердо, закінчився чи закінчується консолідацією кооперативних організацій, яко цілої системи в національному маштабі. Досить молода в кооперативному відношенні Італія ще в 1888 році утворила Національну Кооперативну Лігу (Lega Nationale delle Cooperative). Французький уряд в 1918 році видав декрет про утворення Вищої Кооперативної Ради (Conseil Superieur de la Cooperation). Про Данію нічого й казати: у неї кооперативна консолідація здійснилася сама собою, тому що вся сільсько-господарська продукція, як в процесі постачання, так і в збуті завше йде по кооперативній лінії. Наслідком цього великого

значіння кооперації в народній економіці було те, що вона почала впливати на освіту, культуру а далі на все, взагалі, господарське життя. Не дивниця отже, що у Анґлійців -- найстаршої кооперативної нації — стала актуальною думка про утворення незалежної народньої кооперативної партії, котра повинна обстоювати інтереси кооперації в парляменті.

Але оскільки життя кооперації йде вперед швидким темпом, остільки наука про кооперацію відстає десь далеко по заду. Правда, не можна сказати, що питання кооперації цілком не звертали на себе уваги наукових робітників, що так звані кооперативні проблєми не цікавили представників споріднених з коопероznавством наук — соціольоґії, політичної економії, статистики, та деяких відділів правознавства і т. д. Цему завдячуємо, що коопероznавство може тішитися, що воно вже тепер налічує неменш 25 дефініцій, які мають метою зясувати істоту кооперації, подати її клясифікацію, а що найголовніше, зясувати методи кооперативної діяльности. Але вся біда в тому, що всі ті дефініції, або тільки блукають довкола того, в чому полягає загадкова суть кооперації, або лише розглядають яку небудь частину її, або зновже мають тенденцію під прапором своєї дефініції звузити величаво-широкий розмах цього цікавого соціяльно-економічного явища, не узгляднюючи в нім того, що їм або непотрібне, або — що гірше — не подобається.

Така сумна сітуація мусить мати свої причини; і їх є досить. Ми візьмемо одну з них — найважнішу — і при цьому таку, котра прозирає в наукових працях навіть досить повноцінних. Це є методольоґічна хиба, котра, звичайно, буває дуже вміло захована під тягарем показного наукового баґажу.

Запитаймо, справді, якою методою треба вести підготовчу наукову працю, що торкається коопероznавства?

Безумовно, треба починати з аналізи, котра мусить бути або — а) аналізою історичною (коли, наприклад, річ іде про рочдельських піонірів, банк Прудона, данське кооперативне молочарство, ґенезу каси Райфайзена або Шульце-Деліча); б) аналізою економічною (коли, наприклад, ми хочемо освітлювати ролю кооперації в сучаснім капіталістичнім устрої, або коли розглядаємо взаїмовідносини ріжних галузів кооперації між собою); нарешті, в) аналізою соціольоґічною (коли, наприклад, звертаємо увагу на взаїмовідносини між рухом кооперативним і професійним).

Аналіза мусить ґрунтуватися виключно на фактах. При цьому треба її провадити так, щоби під шкло нашого мікроскопу поставлені були всі явища кооперативного життя, як позитивні, так і неґативні. Тільки тоді аналіза буде науковою в повному значінні того слова і дасть чистий, перевірений матеріял, на котрому можна буде потім будувати кооперативну сінтезу — найважнішу частину наукової праці коопероznавства.

Тут, одначе, не можна обминути ще одного питання, котре само насувається. А саме, по якій прикметі ми будемо поділяти окремі явища на позитивні та неґативні і відріжняти одні від других? Виходить ніби так, що насамперед треба поставити принціпову пресумцію, котраб давала ґрунт для розріжнювання псевдокооперації від правдивої кооперації; а таку пресумцію чи не прийшлосьби скомпонувати шляхом сінтези? Так повстає блудне коло.

Ми рішуче відповідаємо: ні! Цю принціпову тезу треба утворити теж шляхом аналізи. Ми маємо величезного значіння матеріял для аналітичної праці в цьому напрямкові: це постанови національних та міжнародніх кооперативних конференцій, котрі майже кожний раз, крім вирішення пра-

ктичних, часом видвигнутих питань, не ухилялися від обовязку подавати свої думки і пояснення відносно основних кооперативних проблєм. Вони-то саме і дають матеріял для відповіді на одвічне і в кооперації питання: що є правда? — На превеликий жаль більшість працівників на полі кооперознавства цілком не звертають уваги на цей матеріял, котрий, між тим, є єдиним джерелом кооперативного самовизначення.

І лише тоді, як уся ця праця, праця важка і потребуюча багатьох років, буде за допомогою аналізи скінчена, можна буде братися за узагальнюючу працю для утворення дефініції кооперації.

Але на цьому та праця ще не кінчиться. Навіть коли ввесь матеріял, котрий ми зберемо, аналітичним шляхом перевіримо і систематизуємо, ми ще не матимемо права братися за сінтетичну наукову працю, поминаючи життя. Ні на одну хвилину не треба забувати, що само життя своїм нечувано швидким рухом простує до створення сінтези кооперації — життєвої сінтези. Наука мусить також приглядатися до життя для того, щоби, маючи в свойому розпорядженні перевірений метеріял, будувати кооперативну теорію в томуж архітектурному пляні, який укладе життя.

Як відомо, теоретична наукова праця в кооперознавстві йшла цілком иншим шляхом. Не проаналізувавши як слід кооперативного життя в цілому, автори одразу бралися до сінтези і будували кооперативні теорії, які остаються десь над хмарами, не спускаючись на нашу нещасну землю. Ми рішуче стоїмо на думці, що в кооперації теорія і практика не мають бути від себе відірвані, але мусять творити єдність. А цього можна досягти, тільки правильним уживанням аналітичної і сінтетичної методи в наукових працях, присвячених кооперознавству.

Проф. Кость Храневич.

Біжучі економічні проблєми.

Галичина після війни 1914—1920.

3. Положення українського рільництва.

а) Голод землі і кольонізація.

Східна Галичина є аґрарною країною майже промислової рясности населення. Є повіти, в яких на 1 km² скупчуються 182 особи, при чому з рільництва жиє в Східній Галичині пересічно 86.4% населення. Звісно, що приміром Бельґія, в якій 54% населення жиє з рільництва і яка має видатки землеплодів 2½ разів вищі, не може вдержати рільничого населення внутрі краю, хоч має забезпечений відплив його до промислу, а висилає щорічно високі контінґенти рільничих робітників до Франції[1]). Супроти рільничого перенаселення країни і низького урівня сільсько-господарської культури в краю, виступає надзвичайно остро аґрарне питання в Галичині вже від 80-их років минулого століття. Селянські госпо-

[1]) Гл. Юліян Павликовський: „На земельні теми — Альманах Громада", Львів 1923.

дарства Східної Галичини є в 79.8% халупничими, карлуватими, малоземельними, а тим самим економічно несамостійними господарствами. Поверх пів міліона селянських господарств Східної Галичини не можна дійсно уважати за господарства з точки погляду сільсько-господарської економіки. Є це властиво нужденні пристановища рільничого півпролетаріяту надзвичайно низької житєвої стопи. Уклад землеволодіння в Східній Галичині після війни був такий, що около 62.2% землі належало до селянських господарств, а близько 37.8% до поміщицьких господарств. Дрібна селянська власність була розпилена на 649.913 нетабулярних господарств вже в р. 1902. Поміщицькі землі, які тільки на 1/5 простору були менші від селянських земель, виживлювали тільки 1961 поміщицьких родин. Колиж після великої війни прийшла доба демократизації землеволодіння, галицьке селянство, як споконвічний дідич української землі після прав історичних, природних і економічних, мало обняти спадщину українського народу, то є переняти землі поміщицькі, загарбані на протязі віків на українськім народі через завойовника[1]). Тимчасом варшавський сойм в дні 10 липня 1919 р. ухвалив основи переведення аґрарної реформи з виразною тенденцією кольонізації українських земель. І хоч тоді польська республика удержувала тільки в окупації українську територію, варшавська влада в першу чергу і всією силою свого адміністраційного апарату і грошевих засобів почала переводити кольонізацію Східної Галичини. Заогнення аґрарного устрою українського села було докладно відоме варшавській владі. Вказують на це праці польських економістів, як: проф. д-р Фр. Буяка, д-р Осипа Бузека, д-р Тадея Бжевського, д-р Яна Рутковського і Здзіслава Людкевича, при чому капітальною річчю є, що погляд цього останнього появився в його праці „Політика аґрарна“, яка вийшла в серії видавництв міністерства рільництва у Варшаві[2]). Рівнож відомо є, що проф. Фр. Буяк виступив отверто проти накидування польських аґрарних законів на Східну Галичину, мотивуючи це як недоцільністю кольонізації перенаселеної аґрарної країни, якою є Східна Галичина, так і постановами міжнародного права про окупацію[3]).

Нехтуючи зовсім потребами місцевого населення, варшавська влада розпочала в імя девізи Вінцентого Вітоса, який бажав плугом польського хлопа означити східні межі Польщі, кольонізацію Східної Галичини. Хоч відомо було варшавському правлінню, що навіть в нарисі статуту провізоричної прилуки Східної Галичини до Польщі з дня 20 листопада 1919 р. держави антанти артикулом IX заборонювали кольонізувати Східну Галичину кольоністами, якіби походили з поза її меж.

Розпорядком Ради Міністрів з дня 1 вересня 1919 р. (ВЗРП ч. 73 поз. 428) знесла варшавська влада свободу обороту землею, вимагаючи при обороті поміщицькою землею дозволу на інтабуляцію з головного земельного уряду у Варшаві. Законом з дня 15 липня 1920 р. (ВЗРП ч. 70 поз. 462) заведено теж обмеження дотично обороту селянською землею. Українське населення зістало на підставі отсих двох законів позбавлене конституційних прав набування недвижимостей, тому що польські кольонізаційні вла-

---

[1]) Гл. Юліян Павликовський: Земельне питання у Східній Галичині — Львів 1922 і „В обороні рідної землі — Львів, 1925.

[2]) Zdzisław Ludkiewicz »Polityka agrarna« Варшава 1919 ст. 245.

[3]) Fr. Bujak »Uwagi krytyczne o naszej reformie rolnej« Варшава 1921 ст. 29, на якій читаємо: »Wiadomo, że do warunków Wschodniej Małopolski ustawa o reformie rolnej nie nadaje się, a zresztą jej stosowanie tam byłoby uważane za sprzeczne z postanowieniami międzynarodowemi«.

сти, „Główny Urząd Ziemski“ у Варшаві відмовляли Українцям дозволу на купно землі. Повним правом на закупно землі у Східній Галичині користувалися тільки польські кольоністи, які походили з поза меж Східної Галичини. В добі між 14 вересня 1919 р. і 1 жовтня 1921 р., після провірених нами даних з около 470 місцевостей Сх. Галичини, продано кольоністам біля 160.000 гектарів землі на українській етноґрафічній території, то є майже 23% всього земельного запасу, пригожого до частинного злагіднення аґрарної кризи українського селянства. На протязі двох літ близько 1/4 земельного запасу Східної Галичини з покривдженням місцевого селянства опинилася в руках зайшлих з корінної Польщі кольоністів. Розгін кольонізаційних затій польської влади в Східній Галичині одержить належне освітлення, коли кольонізацію її порівняємо з кольонізацією території корінної Польщі. Приміром в Познанщині і на Поморю; мимо готового там, по пруській кольонізаційній комісії перенятого земельного запасу, уряд осадничий в Познані зкольонізував в часі між днем 1 липня 1919 р. і днем 1 квітня 1921 р., отже, майже також на протязі двох літ, всього 17.264 гектари[1]). З отсього порівнання видно, що Східну Галичину кольонізувала варшавська влада з силою 10 разів більшою, як корінні польські землі. Коли порівняти сумної слави гакатистичну працю пруської кольонізаційної комісії на польських землях, проти якої виступив за ініціятивою письменника Генрика Сєнкевича весь культурний світ, називаючи її словами італійського професора Рампоні »Atto di brigantaggio«, з кольонізаторською діяльністю варшавської влади з доби окупації Східної Галичини, бачимо, що пруська кольонізаційна комісія на протязі 27 літ (1886 — 1913 р.) скольонізувала в Познанщині і в Західніх Прусах 307.000 гектарів, варшавська влада у Східній Галичині на протязі двох літ около 160.000 гектарів, отже насилення праці кольонізаторської варшавської влади в порівнанні до пруської кольонізаційної комісії виносить майже 14 до 1. На протязі двох літ варшавська влада скольонізувала більше як половину простору, який змогла пруська кольонізаційна комісія скольонізувати на протязі 27 літ. Крім того належить підчеркнути, що мимо виїмкового закону про кольонізацію і вивласнення на її ціли, Прусія не здержала, як Польща, свобідного обороту землею. Польське населення могло набувати землю, і вже на рік 1914 виказано, що мимо ділання пруської кольонізаційної комісії, польський стан посідання в Познанщині і на Поморю зріс о 105.400 гектарів[2]).

Під польською владою українське населення було позбавлене можности розширення рільного варстату шляхом докупна землі. На кольонізовану землю входили масово польські кольоністи і хоч ухвала соймова з дня 10 липня 1919 р. передбачувала творення самостійних господарств, варшавська влада землю розділювала, не оглядаючися на економічний бік кольонізації. Дійсність кольонізації виказувала, що вона ведена тільки під кутом погляду політичного, тільки з метою скорого змінення етнічної фізіономії нашої батьківщини. Якже говорити про творення самостійних господарств кольоністів, коли найсильніше кольонізаційне товариство »Towarzystwo agrarno-osadnicze« з осідком у Львові, яке після заяви колишнього президента головного земельного уряду у Варшаві д-ра Вл. Керника скольонізувало около 40.000 гектарів, це є около 1/4 скольонізованого на загал простору, вказує, що уділена пересіч земленаділу одного

[1]) Гл. D-r Karasiewicz »Urząd osadniczy w Poznaniu« Познань 1921 р. ст. 16 і 40.
[2]) Гл. D-r Karasiewicz — op. cit. cm. 63 — 67.

кольоніста виносить 8 катастральних морґів, це є около $4^1/_2$ гектара, хоч подекуди обнижується до 6 морґів, це є по $3^1/_2$ гектара[1]). Щоби приняти і вищу пересіч, це є $4^1/_2$ гектара на одного кольоніста, видно, що польській владі, яка ділала на нашій теріторії через авторизовані нею кольонізаційні інститути, не росходилося зовсім про »oparcie ustroju rolnego o zdrowe i silne gospodarstwa włościańskie«, як каже сам польський аґрарний закон з дня 15 липня 1920 р., а в першій мірі розходилося її про масове наводнення Східної Галичини польським рільничим півпролєтаріятом, штучно в межі нашої батьківщини перещіпленим. Ідучи шляхами публікацій самого »Towarzystwa agrarno-osadniczego« у Львові, поданих ним в „Ґазеті Вечорній", після яких »Towarzystwo agrarno-osadnicze« мало осаджувати одну родину кольоніста на 10 морґах, це є на 5,7 гектара або кругло на 6 гектарах землі, і принявши, що й прочі авторизовані кольонізаційні інститути придержувалися тої самої методи, виходить, що до дня 1 жовтня 1921 р. зіпхали в межі Східної Галичини біля 27.000 родин кольоністів, або біля 135.000 душ, зайшлих з етноґрафічної Польщі. Звісно, що перепис населення в добі окупації переведений був якраз дня 30. вересня 1921 р. До того часу, спираючися на обчисленнях проф. Стефана Томашівського[1]), який на 1910 рік по сумліннім проаналізуванні цифр статистики усталив, що в Східній Галичині є хліборобів корінних Поляків 300.000 душ, — бачимо, що в наслідок кольонізації, веденої варшавською владою, стан хліборобів Поляків у Східній Галичині в добі перепису населення зріс вже майже на 45% в порівнанні зі станом з р. 1910. Рівночасно загострювалася дальше аґрарна кріза Східної Галичини.

Розширення земельних варстатів українських селян ішло двома шляхами. Одним з них був шлях всевладного доляра, за який польські поміщики всетаки продавали українським селянам землю, хоч не могли її переінтабульовувати, а другий шлях — це продажа землі „для ока", за згодою головного земельного уряду у Варшаві, який допускав набування дрібних клаптиків землі українським селянством, з огляду на потребу шахования громадської думки західно-европейської демократії, яка обурювалася кольонізаторськими затіями польської влади в Галичині. На сторожі обороту землею поза урядовими чинниками стояв „Комітет оброни народовей", а народові організації тернопільського воєвідства[3]) видали табелі продажі землі українським селянам, після яких на території тогож воєвідства в 17 політичних повітах продано 2.730 українським селянам разом 5.127 гектарів землі, цебто в пересічи на одного селянина по 1.87 гектарів. Продаж „для ока" зістала документально освітлена. Дрібні шматочки поміщицької землі, які перейшли в руки українських селян задля тактичного маневру польської влади, підчеркують якраз яскравість протиукраїнської земельної політики.

Поза цим слід пригадати, що в добі, про яку говоримо, а саме від липня 1920 р. — теж, здається, тільки з тактичних мотивів — авторизовано українську кооперативу Парцеляційне Товариство „Земля" у Львові до перепровадження парцеляції. Одначе ця кооператива, не користуючися ніякими кредитами на обороти землі, могла всього на всього до кінця 1921 р. зпарцелювати 6 фільварків площею приблизно 1000 гектарів.

---

[3]) Szczesny Sobieniowski »Akcja kolonizacji i jej znaczenie« Львів, 1921. Rolnik Nr. 7.

[1]) Стефан Томашівський „Королівство Галичини і Володимирії." Діло ч. 1003 з р. 1916

[2]) Гл. »Co robią urzędy ziemskie« Kurjer Powszechny. Львів 22 січня 1922 р. ч. 17

Додати належить, що ці фільварки майже виключно були власністю українських культурних і фінансових установ. До кінця 1921 р. українське селянство, хоч і довкруги українського села демократизувалося землеволодіння, не набуло по наших обчисленнях землі більше, як 10.000 гектарів, цебто в порівнанні до скольонізованої площі біля 6%.

Вже в перших роках після визвольної війни українське селянство побачило, що тільки радикальною реформою системи господарки зможе утриматися з плодів власних рільних варстатів і що тільки на основі суцільної організованої боротьби зможе добути свою віковічну спадщину — землю.

Ю. Павликовський.

(Далі буде).

Сільське господарство на Рад. Україні до війни й тепер.

(Докінчення*).

Щоб уявити собі, скільки державної землі призначено під кольонізацію південних районів України, користаємося табличкою, приведеною в згаданій нами книзі О. Трилiського. З цієї таблички беремо такі дані:

На кольонізацію чужосторонним елементом призначено по окремих округах державної землі (в гектарах):

Назва округи:	На кольонізацію (сторон. елемента):	На фонд серед окружного розселення:	Для збільшення німецького землекористання:
Одеська	51.272,—	21.578,—	8.731,—
Миколаївська	14.640,—	7.235,50	11.920,—
Херсонська	69.259,02	13.911,24	6.018,68
1-травенська	20.172,04	15.792,46	1·035,72
Зінов'ївська	25.564,—	9.614,—	154,—
Криворіжська	78.807,39	42.989,08	4.000,—
Катеринославська	19.915,31	20.272,70	,—
Павлоградська	44.634,08	19.325,99	1.298,—
Запоріжська	16.282,—	18.300,—	4·682,01
Маріюпольська	51.440,11	8.499,24	2.169,77
Мелітопольська	94.430,42	28.228,48	4.291,—
	486.416,37	205.746,69	44.300,18

З цієї таблички бачимо, як богато землі відводиться під кольонізаційні фонди. А тимчасом українське селянство знову терпить голод на землю. Радянська влада або не зуміла, або не схотіла вирівняти землекористування в селянстві. Як і до війни, є між селянами і малоземельні і богачі, т. зв. куркулі. Ось як розподілялися селянські господарства на Україні по посівній площі в 1925 році:**)

---

*) Див. „К. Р." ч. 2.

**) »Україна«. Статистичний збірник. 1926. стор. 15.

	Загальні групи господарств.									
		Без посіву	до 1 дес.	від 1-2 д.	від 2-3 д.	від 3-4 д.	від 4-6 д.	від 6-9 д.	від 9-15 д.	Понад 15 дес.
Загальне число господар.	4.900.437	216.932	526.838	1.071.472	977.261	664.768	714.788	418.138	296.402	73.838
У %%	100	4,5	10,5	22,—	19,2	14,3	15,4	8,2	4,5	1,5

Як що ми порівняємо забезпечення селянства землею перед революцією і нині, то будемо мати слідуючу картину:

Групи господарств:	У %% Перед війною	У %% По революції
Земельних і малоземельних	35	56,2
Маючих споживчу норму	22	14,3
„ трудову норму	34	23,5
„ напівкапіталістичну норму	9	6,—

Отже збільшилося число малоземельних і безземельних господарств і зменшилося число господарств споживчої та трудової норми. Причин в цьому є богато; де-хто вказує, як на одну з головних причин, на дезурбанізацію, тоб-то збільшення селянського населення за рахунок міського, що, не маючи праці в місті, йде на село. Проте існують ще инші причини, як відсутність нових прирізок землі селянству в звязку зі збільшенням селянського населення (природнім приростом села), нормальне розпарцелювання селянських господарств при відсутности мобілізації землі і т. д.

Становище українського селянства нині дуже тяжке. Що рік то більшає число господарств без робочої худоби та без сільсько-господарського знаряддя. Наведемо ці цифри по радянських даних:*)

Відсоток господарств без робочої худоби був у 1921 р. = 19,2%; 1922 р. = 34,1%: 1923 р. = 45,8%; 1924 р. = 46,4%; 1925 р. = 45,6%; (близько половини!)

Відсоток господарств без мертвого інвентаря: 1921 р. = 23,8%; 1922 р. = 30,3%; 1923 р. = 33,8%; 1924 р. = 44,6%; 1925 р. = 44,8%; (близько половини!).

З вини такого господарського стану українського селянства, воно мусить шукати вільних земель за Уралом. По обчисленнях радянських статистиків переселенська потреба України до 1930 р. виявляється в числі 1.865.000 душ, або 500.000 дворів**). І це в той час, коли на Україні відводяться сотки тисяч десятин під кольонізацію чужим людям.

Нам ще треба коротко зупинитися на питанні відбудови української сільсько-господарської продукції. І за мирного часу врожаї на Україні були значно нижчі, чим в инших країнах світу. Так, коли взяти врожайність хлібів за мирного часу в Европі і на Україні, то на Україні гектар давав значно менше збіжжа, чим де инде. Бачимо це зі слідуючих даних (пересічно за роки 1909—13):

Земля видавала на 1 гектар (в сотнарах метр.):

---

*) Ол. Триліський, стор. 155.
**) Тамже стор. 30.

	пшениці	жита	ячменю	вівса	кукурузи.
в Европі	13,7	13,5	14,1	14,1	14,5
на Україні . . .	6,9	7,6	8,7	8,0	11,3

За воєнного часу а особливо по війні та революції врожайність хлібів упала по всьому світі. Але ще більше вона впала на Україні. Порівняємо цю цифру хочби за останні роки:*)

Урожайність хлібів на Україні й в Европі.**)
(В квінталях (q) на гектари).

	пшениця		жито		ячмінь		овес		кукуруза	
	1924	1925	1924	1925	1924	1925	1924	1925	1924	1925
Европа	10,6	13,1	10,8	14,6	11,4	13,8	12,6	14,0	14,6	14,6
Україна	5,3	8,2	6,5	7,2	5,3	9,7	8,2	8,2	11,1	14,5

За мирного часу на Україні продукувалося (пересічно за роки 1909-13):

пшениці	412.661.000	пудів,	або	70.000.000	квінталів (q).
жита	239.523.300	«	«	39.960.000	«
ячменю	271.945.200	«	«	45.300.000	«
вівса	140.201.200	«	«	24.500.000	«
кукурузи	45.963.000	«	«	12.000.000	«

всього біля 1.200 міліонів пудів. В середньому річний врожай збіжжа на Україні виносив 42,6 п. на душу населення. З цього збору Україна вивозила:

пшениці	147.000.000	пудів,	або	23.000.000	квінталів.
жита	25.600.000	«	«	4.400.000	«
ячменю	136.300.000	«	«	22.600.000	«
вівса	8.233.000	«	«	1.500.000	«
разом	317.133.000	пудів,	або	51.500.000	квінталів.

Останнє збіжжа — біля 900.000.000 пудів річно йшло на споживання населення. На одну душу населення припадало 24,6 пуда споживаного хліба, враховуючи в це число засів і годівлю худоби. Як що порівняти це з иншими країнами, то вийде, що українське населення недоїдало ще за мирного часу, бо, скажімо, Канадієць споживає 83 пуди в рік, Американець — 69 п., Мадяр — 35 пуд., Арґентинець — 28 пуд. і т. д. За жахливих часів громадської війни і воєнного комунізму, коли справу було поставлено так, що скільки б селянин не виробляв, він мав право залишити собі лише на харчі і то по нормі, встановленій большевиками, а решту мусів віддавати по »продразверстке«, наше сільське господарство зовсім упало. Селяне

*) Що до врожайности, то цифри по Україні взято головним чином зі статей Розентула, Подвінського, Альтермана і тд. по радянських економічних часописях. Що до Европи, то цифри взято з „Annuaire internationale de statistque agricole" за відповідні роки.

**) За 1926 р. Центр. Стат. Управління УСРР показує такі врожаї на Україні і в других країнах (в квінталах з 1 гектара):

	жито	пшениця	ячмінь	овес	кукуруза
Півн. Америка	8	10	12	10	17
Німеччина	16	19	18	19	—
Польща	11	12	13	13	13
УСРР	10	9	8,3	10	15
Арґентина	4	8	10	9	16

(„Україна в цифрах" X. 1927).

перестали сіяти більше, чим їм потрібно; а тут ще стався великий недород і на Україні наступили часи голоду. Так, напр., в 1921 році на Україні вродилося лише 290.495.100 п. збіжжа, тобто менше, чим треба було на засів і годівлю худоби. Людям вже зовсім нічого було їсти. Потім хлібна продукція почала поступово відбудовуватися. Наведемо тут таблицю урожаїв, щоб мати про це уяву:

Урожаї хлібів на Україні (пудів):

	1923	1924	1925	1926
пшениця . .	161.000.000	120.033.200	272.200.000	308.200.000
жито . .	319.500.000	191.774.700	336.100.000	310.500.000
ячмінь . . .	126.100.000	82.254.000	141.100.000	141.100.000
овес	68.900.000	46.757.900	73.100.000	82.800.000
кукуруза . .	60.300.000	51.324.400	132.300.000	107.900.000
Заразом .	725.800.000	492.144.200	950.800.000	950.500.000

Отже ще й до нині урожаї хлібів на Україні не досягли мирного часу.

Для того щоб, країна мала гроші та могла купувати товари із за кордону, вона мусить продавати за кордон товари своєї продукції. Радянським республікам нічого продавати, крім українського хліба. Але, як бачимо, урожаї хліба ще такі невеликі, що торгувати нічим. Збіжжа ледви вистарчає самому населенню на споживання. Шоб якось вудобути у населення збіжжа на вивіз за кордон, радянська влада вживає ріжних засобів. За часів воєнного комунізму таким засобом була »продразверстка«, або реквізіція. Переводили перепис урожаїв, визначали скільки на яке господарство залишити хліба, а решту господарі мусіли звезти у призначене місце, де цей хліб забирали представники радянської влади. Потім цей хліб вивозився за кордон. Хто скривав хліб, або не хотів віддавати, того карали. По селех їздили спеціяльні »реквізиційні загони« і забирали хліб. Норму ж залишали таку, що населення гинуло з голоду. Так, нпр. коли в 1921 році вродило хліба 8,5 пуда на душу населення, а з цього урожаю треба було прогодувати худобу, засіяти і самим прохарчуватися, коли Україна потрібувала 600.000.000 пудів довозу хліба, влада вивезла з України:*)

пшениці	21.800	пуд.	на	суму	24.000	довоєнних	руб.
ячменю	40.181	«	«	«	34.200	«	«	«
вівса	42.042	«	«	«	?			
кукурузи	80	«	«	«	100	«	«	«
пшеничного борошна	3.034	«	«	«	?			

Потім, за часів НЕП-а вже не можна було робити »продразверстки«. Тоді стали вживати инших засобів. Було визначено дуже високі земельні податки. Чим більший був урожай, тим більший податок мусів платити селянин. Податки були так великі, що для того, щоб їх заплатити, треба було спродати половину хліба. Так, в Росії податку в сільському господарстві доводилося платити 4 руб. з десятини. На Україні ж — від 7 руб. на десятину і вище в залежности від урожаю. Щоб примусити селянство продавати хліб, податки ці збіраються в осени після жнив. А що ціни на все дуже піднялися, сільсько-господарські машини й знаряддя коштують дорого (коса, напр., коштує дороще 8 разів, чим до революції), то й ціни на хліб селянство почало визначати високі. Це було невигідно владі, бо за кордоном стояли ціни нище і, коли б влада платила селянству стільки, скільки,

*) „Україна". Статистичний збірник. Харків. 1925 р. стор. 306-307.

справді, коштує збіжжа, то вона б несла втрати. Тоді радянська влада почала визначати »ліміти«, або »конвенційні ціни« тобто найвищі ціни, по яких державні аґенти мали право скуповувати у селян збіжжа. Крім цих закупочних органів ніхто инший не міг займатися скупкою хліба; конкуренції не було і селянство, хоч не хоч, мусіло спродувати хліб дешевше собікоштовности. Так, напр., коли в 1923 році ціна на пшеницю на західно-европейських ринках (у Гамбурзі) стояла від 1 руб. 55 коп. до 1 р. 57 коп. за пуд, радянська влада скуповувала пшеницю на Україні по 92 — 94 коп. за пуд! Ціна на жито в Гамбурзі стояла 1 руб. 12 коп. — 1 р. 23 коп, а радянська влада скуповувала жито на Україні по 70 — 71 коп. за пуд. Ці втрати українське народнє господарство понесло завдяки монополії зовнішньої торгівлі в руках московського уряду. Таким чином, праця українського селянина майже не цінилася: він мусів працювати на те, щоб радянська влада мала в цього користь, сам же він ніс втрати.

За останні роки вивезено з УСРР за кордон Рад. Союза (бо сума вивозу до РСФСР не враховується офіційною рад. статистикою*):

	в р. 1923—24	1924—25	1925—26
всіх родів хлібів в тисячах тонн . .	1247	236	774

За всі ці роки хлібний вивіз відбувався за рахунок недоїдання населення. Недоїдав, головним чином, тойже селянин, що мусів продавати дешево своє збіжжа, щоб заплатити високі податки.

Інж. ек. М. Храпко.

З царини прикладних наук.

Пядесятиліття кружлівки.

(1878—1928).

Минає 50 літ від часу, коли винайдено кружлівку, яка спричинила в своїх наслідках перелом в сільсько-господарській продукції.

Сімдесяті роки девятнацятого століття, це час незвичайного поступу в области хемії, бактереольоґії і технольоґії, що мали немалий вплив і на розвій тодішнього молочарства. Коли возьмемо під увагу дотеперішній спосіб відбирання молочного товщу, чи то способом гольштинським, чи пізніше уліпшеним охолоджуванням молока — по методі Шварца, то всі вони ледви чи могли раціонально вихісновувати молочний товщ. Вічна зависимість від чинників природи, хочби лише погоди, де молоко при теплому воздусі за скоро зсідалося (стиналося), а за найкращих умовин можна було вихіснувати ледви $^1/_3$ товщу молока, — є причиною, що для молочарства машиновий спосіб відтовщування молока став питанням життєвої конечности.

В Німеччині находить молочарство своїх каменярів у Флайшмані і Мартінім, які дали йому трівкі наукові основи перемінюючи його в спеціяльну

*) »Україна в цифрах“ — Харків, 1927.

науку ляктольоґію, та старались ним заінтересувати і весь технічний світ. І дійсно Мартіньому вдалося для тої цілі зискати інж. Лєфельда, який зложив апарат на перериваний (фракціонований) виріб сметани, що міг за годину переробити 1000 л. молока. На виставі в Бремен в р. 1874. де перший раз демонстровано публично пробу відтовщування молока новим способом, трапилась неприємна пригода, завинена більше сторонніми чинниками ніж вадністю в конструкції апарату і та принесла винахідникові в результаті лиш іронічний насміх. Цей спосіб полягав в тому, що на бубен спеціяльної конструкції завішувались посудини з молоком; відповідним механізмом бубен пускався в рух, а коли молоко пісне відділилось від сметани машина помаленько заставлялась, а тоді молоко і сметана відливались осібно.

Праця, отже, була перерывана, витрачалось багато часу на заставлювання машини, переливання молока, сметани; а коли взяти під увагу, що безпека життя при машині була під деяким оглядом не зовсім певна, то не дивно, що спосіб той не найшов ніякого примінення.

Треба, однак, справедливо оцінити заслугу Лєфельда в тому напрямку. Нам по пядесятьлітніх досвідах модерних технічних удосконалень здається це самою звичайною річчю детального простудіювання законів фізики та специфічних властностей молока. Але не так легко було це зробити в той час, де на тому полі люди не знали нічого, крім примітивного наставлювання молока в глечиках з одиноким удосконаленням Шварца — холодженням молока при устоюванню на сметану.

Ще раз спробував Лєфельд заведення бубнової кружлівки, але безуспішно.

Суперництво німецько-французьке на тому полі не привело до бажаної цілі, бо не вдалося це Лєфельдові, не повезло і Meolaing'ові, що подав патент на виділювання течій ріжної специфічної ваги.

Щойно шведському інжинерові де-Лявальові, (Dr. Gustav de - Laval) знаному зі своїх винаходів в обсягу парових турбін, в р. 1898 вдалося сконструувати кружлівку на працю неперерывну, яку він назвав »сепаратор.« Він перший зумів відтовщування молока взяти в трівкі технічні форми а разом з тим поклав тверді підвалини під одну з галузів сільсько-господарської промисловости.

Дивним може здаватись, що де-Лявальові вдалося в так короткому часі перевести в життя те, над чим працював добрий десяток людий звісного в науковому світі імени. Та в тому і його успіх, що він зумів освободитись душевно від тих всіх шляхів, якими йшли до розвязки питання його попередники. Зовсім самостійно без посторонніх впливів поставив вирішення тої проблеми з цілковитим успіхом.

Коли поглянемо на нинішню кружлівку і первісну Лявальову, то хоч вона будовою ріжниться від первісної, всеж таки принціп остав той самий. Не дасться заперечити, що конструктивний і практичний змисл де-Ляваля в тому ділі діждався великого тріюмфу. Хоч минуло пядесять літ можливих винаходів і уліпшень, хоч тисячі умів шукало чогось новішого практичнішого, де-Ляваля ніхто не усунув з занятого ним місця. Всі поліпшення, які в тому напрямі зроблено, були тільки завершенням його слави.

В десять літ пізніше інж. Kliment з Bechloldoheim-у поліпшив де-Лявальову кружлівку тим способом, що до пустого або тільки з відбирачами бубна примінив бляшані тарілки, які впливаюче до середини молоко розділювали на тоненькі верстви, чим причинювалися до кращого відтовщування молока. Тим поліпшенням піднесено відтовщування молока на рівень модерних технічних вимог.

Оборотні фабриканти кружлівок де-Ляваля скоро зрозуміли далекосяглість винаходу Кліментового. Закупили від нього цей патент і від тої хвилі ввели на ринок одностайний тип кружлівки під фірмою »Alfa Laval — Separator« та своїм виробом успішно конкурують з найкращими машинами нашої доби.

Яким темпом йде на наших очах удосконалення кружлівок, свідчить найкраще те, що ще перед кількома літами кружлівка, що полишила 0.1 % товщу в пісному молоці, була »ідеальна;« ниніж її місце займає суепрниця, що оставляє ледви 0·005 % товщу.

Який вплив має таке технічне удосконалення на господарський стан підприємства, може свідчити те, що при 1.000 літрів молока денної переробки дає це річно 180 кґ. масла. Сумою тою ледви чи можна погордити при наших скромних господарських відносинах.

Організуючи з основ нашу молочарську продукцію, ми прилучуємо свій голос до скромного ювилею кружлівки з твердою вірою, що працюючи з такою витревалістю, як її винахідник, досягнемо теж блискучих результатів на полі піднесення селянського господарства.

інж. И. Коцюба.

Кооперативне будівництво в нарисах.*)

Союзне будівництво кооперації в Чехословаччині.

Для того, щоб добре зрозуміти структуру кооперації в Чехословаччині, треба памятати, що Чехословаччина довгий час була ареною національної боротьби та й досі ще зостається нею. Все громадське життя складалося тут під впливом національної боротьби, отже кооперативний рух подібно, як і у нас на Вкраїні, не міг уникнути цього впливу. Кожна нація, творючи своє культурне життя, дбаючи про економічну незалежність, не мало праці поклала також і на утворення кооперативних організацій ріжного роду. Правда, кооперативи в Чехословаччині уділяють не дуже багато уваги задоволенню духових потреб населення; для того тут існує багато инших організацій, — але й чисто господарська діяльність кооперативних організацій має таке велике значіння для зросту національних сил, що стремління творити власні кооперативи слід вважати оправданим для кожної нації, а для нації, яка вважає себе пригніченою, це треба визнати прямо таки необхідним. В Чехословаччині, як і у нас, кооперативи можна вважати навіть одним із виявів національного руху.

Отже в Чехословаччині не має єдиного кооперативного руху; кожна нація стремить організувати свої кооперативи, і ми маємо тут кооперативи чеські, німецькі, мадярські, польські й українські. Тільки в тих місцях, де представники тої чи иншої національности мешкають в такій незначній кількости, що не в стані організувати власні кооперативи, вони вступають членами в кооперативи чужої національности, але й то далеко не всі:

*) Цей відділ відчиняємо з огляду на особливу актуальність питань кооп. будівництва на Зах. Україні. — Ред.

значна кількість воліє краще залишитись поза кооперативним рухом, а ніж підтримувати рух чужонаціональний. Ще послідовніше додержується національний принціп при об'єднанні в союзи: в Чехословаччині ми знаходимо союзи чеські, німецькі, польські і український (в Ужгороді); кожний об'єднує кооперативи своєї національности.

Але поділом кооперації по національному принціпу справа не закінчується. Великий вплив на розщеплення кооперації мала також і політична боротьба. В Чехословаччині політичне розмежування виявляється дуже яскраво у всьому суспільному житті. Самі Чехи визнають, що громадське життя тут занадто „переполітизоване". І дійсно, політичні ріжниці дають себе відчувати не тільки в політичному житті: т-ва спортові, культурно-просвітні, навіть артистично-драматичні гуртки не уникли політики. Не залишився без шкідливого впливу цього „переполітизування" й кооперативний рух. В наслідок цього кооперативний рух кожної національности розколовся на декілька не звязаннх між собою течій, відокремлених не своїми завданнями, не ріжницею в поглядах на кооперацію, а чисто політичними симпатіями. Де-небудь в глухій провінції, в маленькому містечку можна зустрінути два-три споживчих т-ва, які працюють ізольовано тільки тому, що члени й керовники їх належать до ріжних політичних партій. Через таке розбиття сил всі три вони дуже слабі капіталами та не можуть сподіватись і на значне поширення оборотів. Злиття їх в один кооператив далоб можність зробити значну економію і на платні за помешкання і на персоналі і на инших накладних видатках. Між тим сподіватись такого злиття не можливо і то тільки з причин політичних. На основі тих політичних симпатій переводиться й об'єднання в союзи.

Всіх союзів в Чехословаччині нараховується 57. Для такої порівнюючи не великої країни, як Чехословаччина, цю кількість союзів слід визнати занадто великою, тим більше, що більшість союзів має дуже великий район діяльности. Чехословацька республика складається з пяти історичних земель: Чехія, Морава, Шлеськ, Словаччина та Підкарпаття. Більшість союзів мають районом своєї діяльности цілу історичну землю, уявляючи з себе таким чином союзи краєві. Тільки соціялістичні ревізійні союзи мають менші райони діяльности, а саме — округи (župa). І от, дякуючи політичному розщепленню кооперації, ми знаходимо в самій Чехії цілий ряд союзів: аґрарницький, клєрикальний, ремісничий, народньо-соціялістичний, — всі з районом діяльности на всю Чехію; а поруч з ними працюють ще окружні союзи соціяль-демократично-комуністичні. До 1920 року комуністичної партії в Чехословаччині не було; вона з'явилася в наслідок розколу соціял-демократичної партії. Цей розкол трохи не викликав також розколу й серед тих т-в, що орієнтувалися на соціяль-демократичну партію; ще й досі в багатьох т-вах іде глуха боротьба; а в де-яких т-вах ця боротьба закінчилася виходом із т-ва тої чи иншої меншости і закладенням окремого т-ва. Лише з великим зусиллям провідникам цих кооператив удалося стримати кооперативи від цілковитого розколу. Цього вдалося досягти лише в той спосіб, що комуністи й соціяль-демократи прийшли до взаїмного порозуміння, умовившись не вносити політики в кооперативи. Таким чином виявилось, що додержання принціпу політичного невтралітету в кооперації можливе й у Чехословаччині, як що тільки провідники кооперативного руху ясно уявляють собі ті неґативні наслідки, які тягне за собою порушення цього прінціпу.

Инакше стоїть справа з третьою соціялістичною партією, так званих народніх соціялістів; вони утворили свої кооперативи і свої союзи; по

своєму типу, по своїх завданнях ці кооперативи нічим не відріжняються від кооператив соціяль-демократичних; але творять із себе окремі організації, виключно з причин політично-партійних.

Помилкою було би думати, що аґрарницька кооперація відокремлюється з огляду на свої завдання. Річ в тім, що аґрарницька кооперація зовсім не є тільки сільсько-господарською, як то можна булоб думати: поруч з т-вами сільсько-господарськими й кредитовими знаходимо тут і споживчі т-ва, але такі, члени й провід яких орієнтуються на аґрарницьку партію. Найбільший з аґрарницьких краєвих союзів: „Центральне обєднання сільсько-господарських т-в в Празі“ (Ustřední jednota hospod. družstev) має в свойому складі 1712 кредитових кооператив, 106 т-в по набуванню машин і сировини, 66 молочарських, 25 млинарських, 106 гуральницьких, 34 для сушки цикорію, 25 для збуту льону й полотна, 711 електричних, 19 для хову худоби, а поруч з ними також 18 будівельних і 6 споживчих. А аґрарницький союз на Словаччині має в свойому складі споживчих т-в аж 874; всього ж до аґрарницької кооперації належить 1067 споживчих т-в. З другого боку, не всі сільсько-господарські т-ва належать до цієї групи союзів, а саме: сільсько-господарські артілі та т-ва для спільного накупу й використання сільсько-господарських машин, утворені соціялістами при переведенні земельної реформи в Чехословаччині належать не до аґрарницьких союзів, а до соціялістичних. Опріч того, багато сільсько-господарських товариств належить до союзів клерикальних.

Тут до речі можна зауважити, що як в аґрарницьких союзах, так і в клерикальних, поруч з кооперативами, допускається також участь і фізичних осіб. Так в 1926 році в складі „Центр. Обєдн. с.-г. т-в“ було 78 фізичних осіб. Таким чином в цих союзах окремі особи можуть мати такі самі права, як і цілі товариства; в соціялістичних союзах чеських такого порушення принціпу рівноправности не помічається.

Таке розщеплення кооперації по політичних симпатіях одбилося й на творенні центральних кооперативних установ. Тому то ми не находимо такого центрального союзу, який обєднував би всі чеські кооперативи: кожен із існуючих центральних союзів обєднує кооперативи тільки певної політичної орієнтації, вінчаючи собою лише одну з течій кооперативного руху в Чехословацькій Республиці.

Так, „Центральний Союз Чехословацьких Товариств“ (Ustřední Svaz č.-sl. družstev) обєднує ті кооперативи, що орієнтуються на соціяль-демократичну партію чи на комуністичну.

Далі йде „Унія Чехословацьких Товариств“ (Unie č.-slv. družstev), яка обєднує ті кооперативи, що симпатизують партії народніх соціялістів.

З огляду на те, що найбільші чеські політичні партії заступають інтереси тої чи иншої кляси, а з окрема тільки-що згадані партії заступають інтереси робітництва й малоземельного чи безземельного селянства, — то й ці два союзи мають в своєму складі переважно робітничі та дрібноселянські (domkařské) кооперативи, обєднуючи, мовляв би, чеську робітничу кооперацію. В склад „Унії“ входить також кілька споживчих товариств, утворених інтелігенцією, як напр., великий кооператив почтових службовців (Poštovní Nákupna).

З огляду на робітничий характер цих двох централь, до складу їх входить найбільше споживчих, будівельних та виробничих товариств, значно менше сільсько-господарських і зовсім мало кредитових; опріч того в складі цих центральних союзів знаходимо особливі кооперативи, властиві чеському кооперативному рухові, це — так звані „Робітничі

Будинки“ (dêlnické domy), що мають своїм завданням задовольняти духові потреби членів; для цього вони утримують будинки, призначені для культурно-просвітної роботи, спорту та розумних розваг. В самому „Центральному Союзі“ таких товариств в 1926 р. було 188; але по своїй організації вони більше нагадують культурно-просвітні установи ніж кооперативи.

Ремісничі кооперативи обєднуються в „Чехословацькому Кооперативному Союзі Ремісничому“ (Č.-sl. svaz druž. živnostenský), під політичним проводом партії ремісничо-торговельної; до цієї централі належать головним чином товариства кредитові та товариства для спільного набування сировини.

Клерикальна партія організувала „Союз сільсько-господарських товариств чехословацьких“ (Svaz hospodářských družstev č.-slov.). В склад цього союзу входить кілька споживчих товариств, одно будівельне, два кустарних; головна ж маса членів цього союзу, це — сільсько-господарські товариства та товариства кредитові. Всі вони переважно селянського складу.

Одначе тільки невелика частина селянських кооперативів входить в клерикальний союз. Значно більша частина обєднана в аґрарницьких союзах, які існують, як уже було зазначено, в кожній з історичних земель, що складають республику. Всі ці аґрарницькі союзи обєдналися в одній централі, що має назву: „Центрокооператив“ (Centrokooperativ), союз союзів сільсько-господарських товариств. В цей Центрокооператив вступив також і клерикальний союз, і союз польських товариств в Чеському Тєшині (Związek spółek zarobkowych i gospodarczych), а в рр. 1925 та 1926-му до нього приєднались три німецьких краєвих союзи (теж аґрарницькі) і „Краєвий Дружественний Союз в Ужгороді“. Тепер „Центрокооператив“ складається з 12 краєвих союзів ріжних націй, обєднуючи всю селянську кооперацію Чехословаччини, себто 9.095 товариств, з них кредитових — 5.184, для закупки машин та сировини — 433, по збуту з власною переробкою (молочарські, млинарські, гуральницькі і т. под.) — 824, для хову худоби — 186, електричних — 1.082, будівельних — 124, споживчих — 1.067 і т. д.

Отже лише аґрарницька кооперація має єдиний центр, тай то цей центр носить характер більше репрезентативний, ніж ідейно-керуючий; це видно хоч би з того, що німецькі союзи, входячи в „Центрокооператив“, визнали потрібним мати і свою централю: „Союз німецьких сільсько-господарських союзів“ (Bund deutscher landwirtschaflichen Genossenschaftsverbände), який не входить в склад членів „Центрокооперативу“.

Таким чином чеські кооперативи організовані в п'яти центральних союзах. З одного боку треба признати таку кількість союзів занадто великою, а з другого боку можна вказати ще на одну хибу організації союзів по політичному принціпу. Річ в тому, що тільки більші політичні партії можуть претендувати на організацію власних союзів, а поруч з ними існує ряд партій менших, які мають так мало сторонників, розкиданих по всій республиці, що рідко в якому місті можуть ставити питання про організацію власної кооперативи, а про організацію союзу вже нічого й думати. Я не маю тут на увазі таку партію, як „незалежна комуністична“, що відділилася перед останніми виборами від комуністичної партії: її сторонники можуть залишитися членами тих соціялістичних кооператив в яких вони перебували до виникнення цієї партії; але існує цілий ряд партій, як „народня партія праці“, „партія громадянська“, „словенська народня партія“ і т. д., які не мають змоги організувати свої кооперативи і кооперативні союзи, а рекомендувати своїм сторонникам вступати в чужі не хочуть, щоб не зміцнювати тим впливу ворожих партій.

Німці в Чехословаччині мають тільки три центральні союзи. У них теж, як і в Чехів, єсть партії народньо-соціялістична і клерикальна, але відповідних кооперативних союзів немає. Тому німецький кооперативний рух в Чехословаччині розпадається на три частини не стільки по ознаках політичних, скільки по клясових.

Так „Союз німецьких господарських товариств“ (Verband deutscher Wirtschaftsgenossenschaften) обєднує кооперативи з переважаючим робітничим складом; в його склад входять 7 окружних союзів, союз залізнодорожних кооператив і польський союз.

„Союз німецьких сільсько-господарських союзів“ (Bund deutscher landwirtschaftlichen Verbände) обєднує селянські кооперативи, отже не тільки сільсько-господарські, а й всякі, які існують серед селян. Подібно анальоґічному чеському союзові він складається з трьох краєвих союзів, з місцями осідку в Празі, Берні і Опаві. Оці то три краєві союзи входять членами в „Центрокооператив“.

„Загальний союз німецьких ремісничих зарібково-господарських кооператив“ (Allgemeiner Verband der deutschen gewerblichen Erwerbs- und Wirtschafts-Genossenschaften) обєднує ремісничі кооперативи. До нього належать три краєвих союзи з місцями осідку в Берні, Аусіґу і Тепліц-Шонау.

Такий поділ кооперації по клясових ознаках має, розуміється, більше виправдання, ніж поділ по ознаках політичних. Дійсно, ремісник має на кооперацію инший погляд, ніж робітник. Ремісник має власне підприємство і шукає в кооперації засобів для зміцнення цього приватного підприємства. Робітник же не тільки не має, а й не сподівається мати власного підприємства, а тому жде од кооперації, що вона дасть йому заробіток в кооперативних підприємствах. Ця ріжниця в поглядах на кооперацію в свій час привела до розколу Загального Союза Шульце в Німеччині на зїзді в Крейцнаху (1902 р). Ця ж ріжниця розділяє й німецьку кооперацію в Чехії на три ріжнодумаючих табори.

Одначе не слід забувати, що в кооперації споживачів можливе об'єднання інтересів і ремісника й робітника й селянина. Не даром споживче товариство в Базелі (Швайцарія) обхоплює собою майже все населення, отже й робітників, і ремісників і навіть по части дрібних торговців. А деякі споживчі товариства в Чехії мають в свойому складі опріч робітників значний відсоток селян. Треба зазначити, що в Чехії і на Мораві споживча кооперація мало поширюється на селах, зовсім не так, як у нас, де трохи не кожне село стремить мати свою кооперативну крамницю. Та обставина, що наше населення складається на 80% з селянства, а кляси робітнича та ремісница кількостно слабі, а головним чином те, що споживча кооперація знайшла такий сприятливий для себе ґрунт у нас на селі, дає нам можливість обійтись без клясового поділу кооперації і утворити єдиний монолітний кооперативний рух з єдиним кооперативним центром так, як це було на Великій Україні в період 1917-19 років, так, як є й тепер в Галичині, де Ревізійний Союз Укр. Кооп-ив має всі шанси обєднати ідейним керовництвом увесь кооперативний рух на наших західних землях, як що тільки не буде внесено в кооперацію політики, яка може так само розщепити нашу кооперацію на кілька окремих течій, як ми це бачили в кооперації чеській.

Б. Мартис.

(Кінець буде)

Ще до питання про наладнання аґрономічної роботи в краю.

I.

Питання про наладнання аґрономічної роботи в краю вирішили автори статтей в 3-ому числі »Кооп. Р-ки« ріжно. Один доказував конечність окремішної організації для переведення аґротехнічних робіт (В. Воробець), другий бажавби оперти всю працю »Сільського Господаря« на низових кооперативах (К. Коберський). Обі розвязки цего незвичайно важного питання надто мало обосновані, а головно друга стаття за коротка і не входить в практичне переведення начеркненого проєкту. Оці стрічки мають на меті дати деякий матеріял до розвязки питання, а висновки не претендують на непомильність.

Вперід про що йде. Розглядається питання суспільної аґрономії в найширшому значінню, себто заходів для піднесення культурно-економічного рівня нашого села й оборони його добре набутих та здобуття належних прав. Культурно-економічний рівень села не заключується тільки в самій аґротехниці. До цього рівнож добре належить цілий комплєкс питань чисто економічного характеру як розміщення села, комунікаційні засоби, збутопостачання, дальше аґрооперативні заходи, оподаткування й данини, скидки й данини сусідам (містові, самоврядним властям), й багато инших, вкінці відповідно зорганізоване представництво хліборобів через свою окрему організацію.

Найблищою є гадка, щоби цю хліборобську організацію для представництва хліборобського стану розширити, зовсім природно, для береження одних економічних питань села, бож без них годі заступати хліборобські інтереси де слід. Всі ці економічні питання — це в цілости економічна політика одного села, політика глибокого значіння, що її так спритно використовують всі і вся, тільки не наші селяни, щоб держати цупко наших хліборобів в руках. Хто хоч короткий час приглядався нетрям т. зв. самоврядування в нашому селі, цей певно бачив, яким грізним засобом проти хлібороба є залежність якої небудь економічної галузі життя села від непокликаних рук. Коли немає організації в селі, що гуртує хліборобів спеціяльно для оборони їх економічних інтересів — тоді надто велике поле до попису всякої самоволі, чи то таки своєї власної (війт, комісар, радні), чи то самоврядних і політичних, чи навіть инших чинників (поміщик, посесор, шинкар), а в кожному разі не на добро, а на шкоду селянства. Така організація, що боронить інтереси хліборобів, що заступає їх перед владою, що є наче незалежною, дійсно нашою самоуправою села — оце стремління тих, що їм добро села в першу чергу перед очима. Щойно в другу чергу можна говорити про аґротехнічні заходи цеї організації. Вони виходять вже з першої частини діяльности цієї сільської організації. Вже старання про добробут односельчан мусить приводити гадку кращих доходів з ріллі, поліпшення методів управи, зорганізування господарств хліборобів так, щоб економили працю, природу й капітал, і давали найкращі доходи. Певно, що цим не зацікавиться той, що тільки живе на селі — а немає нічого спільного з хліборобством, не має ріллі, що непричасний в най-

тяжчій праці, яка є праця на власній ниві. Тому ясним є, що організація обійматиме тільки хліборобів і буде заступати в дослівному значінню хліборобський стан в тих справах, які всім хліборобам одного села однаково важні, без огляду на їх діференціяцію, пр. величина господарства, тощо. Тут по за заступництвом економічних інтересів буде в першому пляні аґротехніка, від примітивних порад і досвідів почавши, аж до зразка будуччини — дійсно поступово уладженого села — включно. Ця частина мусить бути, очевидно, не пародією, а фахово провадженою роботою, бо аґротехніка — прикладна наука, якої фаховість зараз-же виявляється в вислідах праці. — Всю працю такої сільської хліборобської організації, — заступництво економічних інтересів і аґротехніку в найшіиршому розумінню, — можна підтягнути під поняття праці суспільної аґрономії на низах, себто в першій клітині організації, в нашому сел .

Чи така суспільно-аґрономічна організація в нашому селі потрібна, про це не прийдеться мабуть довго балакати. Останні роки, що приносили нам майже кожного тижня одну програну більше в области економічних інтересів села, а вкінці останні вибори аж надто ясно зарисували безпорадність села без своєї хліборобської організації та повний деморалізуючий вплив на нього цих чинників, що дірвали в свої руки цей чи той економічний засіб, що його легко раніше випустив з рук незорганізований економічно хлібороб. — На такій тільки організації, що берегтиме станові хліборобські інтереси можна будувати силу нашого села й селянства. Бож сили села не збудує перетягнення частини селян на це чи друге число виборчої карточки.

Чи такою суспільно-аґрономічною організацією з виразною ціллю заступати інтереси хліборобів і вести їх практично до аґрарного поступу є низові кооперативи? Ні, і ще раз ні! Кооперативи мають тільки наладнати незвичайно важну ділянку збутопостачання, мають зорганізувати виробництво й продукцію, спираючись на перебудові теперішнього устрою приватних підприємств на кооперативні. Кооперативи мають йти на поміч оцій організації хліборобів, мають допомагати їм в деяких ділянках, але вони не мають рації і це не є їх ціль заступати економічні інтереси хбіборобів на зверх, вести аґротехнічну роботу в широкому розумінні цего слова, словом вести суспільно-аґрономічну роботу. Це 1) не їх ціль, 2) немає в них засобів ні правних, ні в людях до цього, ні в низах, ні в верхах, бо їх організація до цього непримінена. 3) вони не гуртують хліборобів, а всіх, хто приступив в члени, 4) не мають ідейного підкладу до цього і неуправнені, бо не для суспільної аґрономії створені, 5) створені передусім для торговлі чи продукції виконують свої завдання, але досі не було спроб творити з них суспільно-аґрономічні організації, хоч нагоди було надто багато. Передання кооперативам суспільно-аґрономічної роботи булоб, в часі діференціяції низових кооператив (молочарство, спожива, кредит, виробництво!) рівнозначне з призначенням цеї роботи на животіння непотрібу між робучими ділянками кооперації, що виказано вже в попередних статтях. А справа надто важна, щоби її легковажити. Може декому за торгівлею вона видається дійсно маловажною, та наше село її чекає і то не в ділетанському маштабі, але у всій ширині, як цего вимагає подавляюча хліборобська більшість нашої нації. Та для лекшого переконання ось пригадка: § 5 взірцевого статуту низових кооператив дає їм можність вести культурно-освітню роботу на взір »Просвіт«. Є можність і засоби скорші, ніж при суспільній аґрономії. А вислід? Немає кооператив, які стало заступалиб »Просвіти«. Це скорше творять »Просвіти« по селах, бо спільно діло не йде. Чомуж

отже робити експеримент з суспільною аґрономією, коли він вже раз провалився з культурно-освітною справою? Хібаж не на те, щоб в корінї запропастити справу?

З цього ясно, що справу суспільної аґрономії в самому селі мусять обняти окремі організації хліборобів, що дорослиб до великого, окремого завдання заступництва інтересів хліборобів та повелиб аґротехнічну працю. На такі організації в селах намічено по статуту і в пляні праці кружки »Сільського Господаря«, — вони мусять понести весь організаційний тягар села, вони мусять перші ставити кроки в будові суспільної аґрономії. Вони не сміють бути »мертвою буквою на папері...«, а найдіяльнішими організаціями нашого села, що заступатимуть найживотніші справи хліборобів, тож їх живучість не може бути оспорювана. Доказ на це, що без окремої аґітації, без пропаґанди, без арґументів в пресі, самочинно заложено вже кількасот кружків »Сільського Господаря« і то селянами, в часі, коли централя не могла їх ні разу провірити. А всюди кружкам надають селяни це велике значіння й завдання, про яке ми згадували. Колиж тепер розпочато систематичну працю для урухомлення цілої організації »Сільського Господаря«, — централі, філій і кружків, — то при відповідній співпраці кооперації, як паралельної організації, питання суспільної аґрономії буде певно поведено всіми ступінями »Сільського Господаря« на певний шлях. Організацію »Сільського Господаря« не можна опирати, очевидно, на кооперативах 1-го ступня, бо це з наведених причин булоб рівнозначне з повним неуспіхом праці. Зрештою нащіплювання філій і централі »Сільського Господаря« на кооперативній підбудові, це нежиттєздатний гермафродит, який мабуть і самій кооперації не вийшовби на здоровля (фонди!)

З цього всього ясно, що ми дивимося на аґрономів при Повітових Союзах инакше, ніж оба перші автори. Для нас — це переходова стадія, це поміч кооперації, яка припадково сьогодня сильніша, для нової, окремої хліборобської організації »Сільського Господаря«, якого завдання і цілі другі ніж кооперації. Натомісць вони перехрещуються з інтересами кооперації, а в висліді несуть користь кооперації (сільсько-господарське збуртопостачання!) — отож тут і про співпрацю легко договоритись. Це не конкуренція, не взаїмне поборювання, — а стремління до одної мети, якій на імя: добро нашого села.

Зрозумілим теж є стремління централі »Сільського Господаря« до самостійної праці, до праці через власні філії, через власних аґрономів на повітах, через власні кружки на селах. Не можна стримувати розвою і розмаху організації, що має ясні цілі, що знає куди йде, що організує цю важну ділянку суспільної аґрономії, якої не обробити другим організаціям, бо їх завдання инші.

Не треба тут ще пригадувати, що у всіх культурних народів, де навіть кооперація високо стоїть, от хочби в Німеччині, Анґлії, Франції а навіть Данії, нікому не приходило на гадку ліквідувати хліборобські товариства по селах; що більше, вони були все основою, з якої розвивалась кооперація села. Цеж дві рівнорядні організації, що їх дороги ріжні, а ціль одна. А в цих краях мабуть кооперація трохи сильніша й блисша до свого ідеалу, як наша.

А що до кооперації одна замітка: облогом лежить ціле поле сільсько-господарської кооперації — за винятком молочарства. Чому в нас нема кооператив годівельних, скотарських, насінничих, городничих, садівничих, і инших сільсько-господарських, а чому тільки перехрещується господар-

сько-споживчі на сільсько-господарські? Відповідь проста: бо вони прийдуть щойно тоді, коли будуть покладені суспільно-аґрономічні основи в нашому селі. Тоді тільки збудує наша кооперація правдиві сільсько-господарські кооперативи, коли відкриє нові джерела прибутків селянинові суспільна аґрономія. Хайжеж кооперація по силах своїх підпирає працю »Сільського Господаря«, хай не добачує неіснуючого конкурента, бо його немає, зате хай зрозуміє, що без суспільної аґрономії немає в нас місця сільсько-господарській кооперації.

А вислід? Тільки співпраця »Сільського Господаря« і кооперації здійснить їх спільну мету: культурне й матеріяльне двигнення нашого села.

Інж. Евген Храпливий.

II.

Кидаючи (в 3. ч. Кооп. Р-ки) кілька думок на марґінесі статті інж. В. Воробця, я за браком місця не мав змоги ширше арґументувати свого погляду. Постараюся це зробити тепер, що й краще, бо інж. Е. Х-вий видвигає вже рельєфно деякі маркантніші проблєми, на яких і приходиться сконцентрувати більше світла.

Інж. В. Воробець видвигнув проблєму наладнання аґрономічної роботи, не торкаючись инших питань. Відси й пішла дискусія. Я висловив свою думку про організацію цієї роботи під еґідою »С. Господаря«. Інж. Храпливий розуміє завдання »С. Господаря« ширше, як інж. Воробець і я. На його думку »С. Господар« має стати становою організацією українських хліборобів, без ріжниці розміру їх господарств, отже включаючи сюди й усіх господарів типу більше як середнього та великого.

Маю поважні сумніви, чи при такій комбінації »С. Господар« ставби дійсно життєздатною організацією. Необхідність життя не давалаб йому стати виразно на котру небудь позіцію. Практика показала, що, як станова організація, »С. Господар« досі не міг проявити видатнішої діяльности. Це зрештою зрозуміле також з иншої причини. Станові інтереси напр. селянської кляси дуже часто настільки зачіпають політичні проблєми, що установа, яка попри це хоче бути прикладно-науковим (аґро-технічним) інститутом, просто психольоґічно не може з успіхом вести цієї справи. Візьмім напр. справу боротьби проти кольонізації. Чи може і чи навіть схоче С. Г. взяти провід в такій акції? Але візьмім навіть податкову справу — чи не є це справа par excellence політична і чи не компетують на її вирішування усі наші політичні партії? А справа боротьби з надужиттями війтів, надмірними оплатами і драчками зі всіх можливих сторін — чи не криє вона в собі аж надто дразливих моментів, які просто гальмувалиб аґрономічну роботу »С. Господаря«, а то може й убилиб її? Чи можна брати на себе такі завдання, знаючи з гори, що їх не можна буде виконувати?

Стільки про головну думку інж. Х-го що до завдань »С. Господаря«.

Що ж до способу організації його підбудови, то я виходжу знову з чисто практичних міркувань. З відомих політичних причин наша науково-аґрономічна (господарська) централя з конечности мусить рахувати тільки на власні сили села. Реальною фінансовою силою села є тільки кооперація. Село, керуючись, може, більше здоровим інстинктом, ніж теоретичним розважанням, досі зберегло одноцілість своєї господарської організації в виді єдиної господарсько-споживчої кооперативи. Не кажемо тим, що так мусить остати завше, але так буде в кождім разі ще довго, хіба з малими вилом-

ками (напр. районові молочарні; також сільські райфайзенки приходиться вже тепер ставити як окремі правні особи).

Коли хтось хоче поставити фінансування аґрикультурної роботи на твердий ґрунт, мусить опертися на тій (покищо єдиній) реальній силі села. Я не тверджу, що так мусить остати на все; вірю в поступ села і в те, що село зацвіте всякого рода організаціями і спілками, які всі житимуть добровільними і реґулярними вкладками членів; але, бажаючи дійсного успіху аґрономічній роботі, в цей час не бачу ще иншого реального шляху. Приклади з життя свідчать вимовно про це: маємо з усіх сторін вістки про те, як госп.-споживча кооператива в селі за товарові звороти купує хліборобську машину для спільного ужитку членів, штучні погної, насіння; ба навіть про свого власного ветеринаря думає вже (покищо тільки думає) кооператива »Надія« в Купчинцях!

Дивує мене, чому ми не можемо піти в даному разі по зразку польського села (блищого до наших умов в кожному разі від села чеського чи німецького), і не творити організацій по типу »Kółek rolniczych«, як це фактично вже й започатковано створенням господарсько-споживчих кооператив, яких м. и. не знає захід?

Відома-ж річ, що Kółka rolnicze є не тільки кооперативами, а й господарськими організаціями селян. Арґумент гром. Х-вого, а власне його приклад з читальнями, яких не ведуть кооперативи, не вистарчає і то з двох причин. Перше тому, що коли в село прийшла кооператива, читальня вже там була і просто не треба було кооперативі братися до того діла; друге тому, що дійсність свідчить, що в многих-премногих випадках читальня спить, а кооператива за неї виконує її роботу.

Врешті хочу звернути увагу на один, доволі болючий бік питання. Не можна замовчувати факту, що в кожнім селі є певна, хоч невеличка, в одних околицях більша, в других менша, частина населення абсолютно безземельного, яке через те й не зацікавлене в суто аґрономічній роботі. Це є соціяльний бік питання. Я знаю, опонент може зразу підхопити це в тому сенсі, що мовляв, якраз тому треба творити в селі окремий кружок С. Г. Одначе, на мою думку, справи не можна вирішувати тільки під кутом погляду інтересу чи не інтересу. Не менше важним (з усіх поглядів, м. и. також з національного) є, щоби затримати єдність села; розбите село є найкращим підложжям для всякого роду деморалізації. Останніми часами признаки такого роздертя села є щораз виразніші.

Господарчо-споживча кооператива обєднує всіх без виїмку. Коли кооператива з своєї надвишки призначить частину на машину чи на удержання аґронома, а другу частину приділить тим членам-безземельним, що не ведуть рільного господарства (приклади такої практики знаємо), то всі будуть задоволені і єдність села буде збережена.

З наведених причин я є більше прихильний до думки, що сільська кооператива, де це можливо, повинна бути підбудовою і членом »С. Господаря«. В разі, коли управа кооперативи не бажалаби взяти на себе обовязку, який тепер статутарно лежить на управах »Кружків« С. Г., можна зорганізувати окрему »господарську секцію« при кооперативі, яка заступить цю ролю. В селах, де маємо вже дві кооперативи (госп.-споживчу і кредитову), ролю кружка »С. Господаря« може на себе взяти одна або друга кооператива, в залежности від льокальних умов. В практиці труднощів тут не буде, бо обі кооперативі містяться звичайно в однім будинку і керують ними тіж самі люди.

К. Коберський.

Ще один спосіб ведення евіденції торгів по кооперативах I. степеня.

Щоби мати перегляд закупів членами (й нечленами), потрібний при видаванні товарових зворотів членам, заведено по кооперативах кілька способів записування торгів. М. и. практиковано в нас:

книжочки закупу, юксти (бльочки), записування в лядовім деннику, записування на поодинокі конта членів і т. п.

Найбільше стрічаються по кооперативах два перші способи, тому що инші системи ведення евіденції закупів вимагають більше праці чито зараз при закупні (конта членів), чито при обчислюванні перед видаванням товарових зворотів (з лядового денника); до цього ще члени — не маючи в руках кожноразової записки — можуть мати сумніви що до точности чи старанности записаного.

Книжочки та бльочки виключають згадані сумніви тому що члени можуть кожночасно запримітити неправильности згл. ошибки (якщо не оставляють книжочок в крамниці, а бльочків не розвішує крамар на окремі для кожного члена цвяшки), вимагають однак багато писанини, бо кромі лядового денника (який ведеться у всіх випадках) треба ще два рази писати: на двох бльочках згл. в книжочці закупу а також на конті члена (для контролі проти зловживань!). Вправді, місто писати два рази на бльочках, можна писати раз, уживаючи »кальки« — та це не заощадить крамареві багато часу, який зужиється на підкладання кальки, уважність, щоби калька була під першою карткою — не глубше й т. д.

Згадані способи попри забирання часу, так дорогого крамареві (головно вечорами, коли приходить більше покупців нараз і всі домагаються »скорої« обслуги; їх принаглювання доводить деяких крамарів до цього, що ті взагалі покидають всяке записування — навіть і в лядовім деннику) використовуються аж при розділі товарових зворотів, при чому счислювання сум дуже прикре для наших, невироблених книговодців по селах.

Поданий сьогодні спосіб а саме: видавання »бонів« — ріжниться від попередних тим, що:

1. Під час, коли в попередніх системах треба було писати два а то й три рази суму, на яку закупив член товару — пишеться тут або тільки раз (в лядовім деннику), або й нічого не пишеться; натомісць вводяться тут готові (друковані) »бони,« які видає крамар покупцям-членам і тим заощаджує собі багато дорогого часу.

2. З огляду на те, що бони є тої самої величини що й гроші (1, 2, 5, 10, 20, 50 ґрошів, 1, 2, і т. д. золотих) крамар, видаючи їх, повторює собі в голові рахунок зроблений при видаванні товарів і заразом контролює себе. Тут має він нагоду ще раз провірити правильність зробленого вже раз рахунку і в разі помилки — справити її. В цей спосіб запобігається також промахам, які вкрадаються до записок з причини перемучення згл. »задуми« крамара; часто він добре думає, а зле запише; видирання ж бонів наступає махінально після заінкасованого гроша.

3. Счислювання бонів (посортувавши їх після величини) є дуже скоре, легке й доступне для кожного пересічного члена.

4. Сума віддертих бонів має рівнятися сумі в лядовім деннику (лядовий торг); в цей спосіб можна точно сконстатувати, чи даного дня є в лядовій касі правильність чи ні (манко-надвижка).

5. При помочі бонів легко можна щоденно довідатися скільки продано

товару членам, а скільки нечленам (їх бони зберігає крамар в ляді, евент. на ляді, в якійсь пушці чи т. п.)

6. При видаванні товарових зворотів можна легко ствердити, скільки було свідомих і дбайливих членів (ті предложать свої посортовані й обраховані бони до провірення), а скільки байдужних (ті не предложать своїх бонів — загубивши чи знищивши їх).

7. При такій системі можна буде доказати властям, який був оборот з членами й нечленами кооперативи.

8. На суми зверненого членами лядового довгу може крамар видавати бони як звичайно, евент. не видавати членам, а складати їх до бонів нечленів згл. до окремої пушки на ляді. (Призвичаювання купувати за готівку).

9. Щоби заощадити ще більше часу крамареві — можнаб евентуально обійтися і без лядового денника в теперішньому виді, а тільки завести книжку, в якій щоденно скарбник і крамар стверджувалиб стан денного торгу, провіривши касу після виданих того дня бонів.

10. На продукти (для майбутніх »надплат«) може крамар видавати такі самі обни — тільки иншої краски (для відріжнення від »зворотів«). Ріжниця між сумами (тов. і прод.) буде вказувати готівку з денного торгу.

11. Спосіб записування деяких торгів і виміни продуктів в лядовім деннику — так тяжкий в початках до зрозуміння не одному крамареві, ставби з хвилею впровадження бонів (на товарі й на продукти) дуже ясним і легким до зрозуміння.

12. Подібно до щоденного обчислення бонів (видертих в протягу одного дня) можна робити також щомісячне замкнення обраховуюзи бони за цілий місяць. (Контроля доданих торгів в товаровій книзі, згл. закупна продуктів в книзі продуктів).

13. Бони з числом злотих (згл. ґрошів) малиб бути однакової величини — означені кожний своїм порядковим числом (прим. 1—1000) так, щоби кожної хвилі можна було ствердити, скільки бонів віддерто та на яку суму. Ще краще булоб віддирати бони »з кінця« від 100 в долину до 1, тоді останній бон, а властиво його № (порядкове число) вкаже нам скільки бонів осталося ще в рульоні. (Рульон це довга паперова лента — з бонів, між собою передіркованих; ленту цю навивається на палець, починаючи від № 1, а більші числа остають на верху і їх по черзі від 1000 віддирається). Таких кілька рульонів поміщується так коло себе, щоби мати їх завжди під рукою і видирати з них бони після потреби. Вечером, при відборі денного торгу — множить скарбник видерті того дня бони (скількість X вартість) кожного рульону окремо, а сума всіх тих добутків має рівнятися денному торгові в лядовім деннику.

14. Як і инші подібні білєти на ленті — коштують бони далеко меньше від бльочків і взагалі від всяких приладів до записування — тим більше коли їх замовляється в фабриці на більшу квоту.

15. При помочі згаданих бонів можна призвичаювати молодіж а головно дітей до пропаґованої тепер в нас всюди ощадности.

Можнаби навести ще більше добрих прикмет цієї системи, але й цих повинно вистарчити; з рештою в дорозі дискусії можна буде обговорити цей спосіб всесторонно.

На випадок одобрення цього проєкту й заведення згаданої системи по наших кооперативах — мігби РСУК занятися виданням цілого урядження з бонами й відповідними друками; тоді можна булоб осягнути удностайнення цеї так важної по кооперативах маніпуляції.

Семен Миськів (Броди).

Господарська хроніка.

Чому в ріжних частинах Польщі ріжна дорожнеча. Недавно оббігла цілу польську пресу табличка цін, яку подав міністер торгу й промислу на засіданні представників преси. Таблиця та показувала, що один і той самий споживчий артикул в одній частині краю є на 100 або навіть на 200 й більше відсотків дорощий, ніж в иншій місцевости. Наприклад: чай в Познані — від 11 до 20 зол., у Варшаві 28 зол., в Дрогобичі 30 зол. — Кава в Ґдині 8, у Варшаві 12,50, в Дрогобичі 16 зол. — Оселедці в Бидґошчі 16 гр., в Кельцях 35, в Дрогобичі 50 гр., тобто перейшло тричі більше ніж в Бидґошчі. Міністр зауважив, що ріжниця в цінах на деякі з тих артикулів не стоїть в жадному відношенні до коштів доставки, або иншими словами, висловлюючись простіше, купці підносять ціни як можуть і де можуть. Уряд має подумати про засоби супроти цього надмірного розіпняття цін. Які то мають бути засоби — тимчасом не знаємо. Натомісць знаємо, що найліпшою радою проти підвишки цін і взагалі проти торговельної спекуляції є перебрання справи забезпечення себе продуктами споживання до рук самих споживачів, то значить зорганізовання своїх власних кооперативних крамниць.

Що це є так, доказом того служить такий найновіший факт:

Негайно по опублікованні в пресі вище згаданої таблиці розіпняття цін в краю польський Союз споживчих кооператив розіслав до більших союзів кооперативних в ріжних осередках краю анкету з проханням подати продажні ціни в кооперативах на 18 найважніших споживчих предметів, а саме: на хліб, цукор, муку, чай, каву, оселедці, сірники, риж, горох, смалець і т. п. Ціни мали бути подані всі з одного дня, а саме з 25 січня ц. р. Більшість кооператив сумлінно відповіла на цю анкету. І ось що виявилося: в той час, коли в приватній торговлі ріжниця цін в ріжних частинах краю доходила до 200 і 300%%, то в кооперативах ріжниця та на тому самому предметі не досягала навіть 100%. Приміром, чай ґатунку „Orange Peccoe“ коштував того дня в кооперативах у Варшаві 19 зол., в Сосновцю і в Лодзі 20 зол., в Ченстохові 22 зол., в Кракові 24 зол., у Львові 25, в Бориславі 26 зол. З тих цін бачимо, що вони зростають правильно в міру віддалености від Ґданська, тоб-то в залежности від коштів перевозу. Натомісць калькуляція є всюди однакова або дуже зближена до себе, без бажання використання сітуації і звалення всього на „кошти перевозу.“ Але не лише на кольоніяльних (заморських) артикулах бачимо стремління приватного купецтва до збогачення. Бо й хліб, здебільшого виріб місцевий, виказує скалю вагань між 54—67 грош. в приватній торговлі в той час, як в кооперативах в тих самих місцевостях тільки від 53—62 грош. тоб-то всюди о грош, два а навіть три дешевше. Подібно мається річ і з иншими краєвими артикулами. А вже найбільш наочно ріжниця між приватною торговлею і кооперативами виступає при артикулах власного виробу Союзу споживчих кооператив Польщі. З вище наведеного виходить на яву ось що: якщо не хочемо кормити й даремно збогачувати касту посередників, організуймо власні споживчі кооперативи, а там, де вже вони є зорганізовані, купуймо все тільки у них.

Зріст цін промислових виробів в Польщі. Наслідки тягарів американської позички і вальоризації мит вже проявляються. Дуже високо підскочили ціни будівельних матеріялів (порівнюючи з 1927 зріст виносить 50—80%). Ціна готового одягу у Варшаві підскакує з 130 на 150 зол. Ціна обуви зросла 15—20%.

Вже підскочили ціни за печиво і то значно більше як ціни зерна.

Уряд вже дав свою згоду на підвищення ціни вугля на 10%, певною є теж підвижка ціни цукру, що вже доволі давно заповідали з кругів цукрового картелю.

Скарбові резерви Польщі. Як доносить »Słowo Polskie« з дня 22/III. ц. р., польське Міністерство фінансів, спростовуючи ґазетні чутки про свої нібито надмірні грошові резерви, повідомило, що на 31 грудня 1927 фактична бухгальтерійна надвишка державних фондів виносила 460.059.209 золотих, які складаються: з фондів, позіставших в Банку Краєвім господарчім і в Банку Рольнім в сумі 186.155.815 зол.; з лишків фонду для позичок самоврядуванням — 114.647.788 зл.; з позички стабілізаційної, яка розділена на такі цілі: 90.000.000 зол. на заміщення срібною монетою державних білетів, що суть ще в обігу, 75.000.000 зол. на збільшення основного капіталу Банку Польського і 141.000.000 зол. на кредитування держ. підприємств та рільництва. — Від продажі урядового пакету акцій Банку Польського уряд сподіється одержати ще 75.000.000 зол., які підуть на цілі господарсько-кредитові.

Вільна резерва скарбу виносила на 31 грудня 1927 р. кругло 160.000.000 зол. + 75.000.000 зол. залізної державної резерви, зложеної в Банку Польськім (зі стабілізаційної позички).

Масло з Польщі в Анґлії. Два кооперативні союзи в Познані добилися офіційного нотування масла з Польщі на лондонській біржі. Як інформує Rolnik Ekonomista, перші нотування випали успішно, бо одержано за солене масло 162 шилінґів, за несолене 166 шилінґів за сотнар (112 ф.) франко Лондон.

Ввіз яєць до Анґлії в р. 1927. Привезено всього 24,347.523 скринь по 1440 штук. З цього припадало:

на Данію	23,3%
» Ірляндію . . .	20,7 »
» Польщу . . .	13,9 »
» Голяндію . .	9,7 «

Инші краї доставили значно менше. На жаль українського самостійного експорту ще не було зовсім.

Ціни безріг в Польщі і Німеччині. В р. 1926. ріжниця цін за живі безроги на берлінському ринку і в Польщі доходила до 68% (в Польщі 100 kg живої ваги коштувало не цілих 22 доляри, в Німеччині 37 дол.). В серпні 1927 ріжниця виносила вже тільки 7% (в Польщі 30 долярів, в Німеччині 32 дол.), в січні 1928 коштувало 100 kg в Польщі середньо 23 дол., в Німеччині 27 дол. (Wiadomości Statystyczne).

Вигляди на ціни безріг в р. 1928. в Німеччині. Німецький Держ. Інститут для досліду конюнктури видав окрему публікацію під назвою „Prognose der Schweinpreise.“ З огляду на те, що ціни мяса в Польщі, а зокрема на Зах. Україні впали під цю пору дуже низько, що дуже бє по господарці нашого селянина, не буде зайвим подати тут, як дивиться на будуче німецька фахова установа. Німеччина, як відомо, один з головних ринків збуту для скотарського продукту Польщі.

Отже Інститут, на підставі обслідування сітуації в Німеччині і в країнах, що довозять до Німеччини, приходить до висновку, що в 1928 р. ціни будуть низькі. Як звичайно, в третьому кварталі ціни піднесуться, досягаючи границі поплатности (рентовности) і навіть трохи переступлять цю межу, даючи продуцентам зиск. Можливо, що ці вищі ціни утримаються також в перших зимових місяцях, а це тому, що в 1927 р. були ціни низькі і це було причиною, що продуценти в цім році тучили менше безрог. Інститут не радить, з огляду на таку сітуацію, і в цьому році дуже збільшувати продукцію. Також оцінка сітуації в Данії і Сполучених Державах дає підстави надіятися на скріплення цін під кінець 1928 р. і помірного зменшення подачі в р. 1929.

Вивіз безріг з Польщі до Німеччини. З приводу переговорів про німецько - польський торговельний договір виголосив в »Хліборобській Раді« велику промову міністр апровізації Schielc, в якій заявив, що кабінет міністрів визнає основним завданням торговельної політики держави утримання життєздатности німецького сільського господарства, зокрема при переговорах з Польщею та з иншими східними державами. Польщі треба признати певний контінґент на вивіз безріг, не вище 200.000 штук річно.

Тютюнева монополія в Польщі. Соймовий закон з 1. серпня 1922 р. завів монополію перерібки і продажі тютюну від 1. серпня 1924 р. Силою цього закону перейшли на власність держави в дорозі викупу всі приватні фабрики тютюну. З них влаштовано і пущено в рух 12 найбільших, решту вжито на инші цілі. До того прийшли фабрики в Галичині; сьогодня працює 18 фабрик, а в них 11 тисяч робітників(-иць).

З часу заведення монополії споживання тютюну виносить:

В р. 1925	17,303.209 kg
» » 1926	17,212.209 »
» » 1927	18,694.691 »

Державний скарб мав з тютюну такі доходи:

в р. 1925	180,437.677
» » 1926	270,033.265
» » 1927	343,000.000

Як видно з повищого зіставлення, зріст доходів не стоїть в пропорції зі зростом споживання тютюну. Він пояснюється головно підвищенням цін тютюну державою.

Яку ролю в польськім державнім бюджеті грає тютюнева монополія, яка є формою диймаючого оподаткування, свідчать цифри. Напр. в лютім 1928 р. скарб мав доходу:

з податків прямих . . .	48,222.000 зл.
„ „ посередніх .	14,376.000 »
„ мит	37,489.000 »
„ монополів	71,363.000 »

в цьому з тютюну 30,052.000 зл., зі спірту 35,000.000 зл.! Колиб населення менше курило і пило, то державу це діткнулоб дуже болюче!

Становище польських хліборобських організацій до польсько-німецького торгов. договору. В лютім ц. р. зложили представники »Związku Polskich Organizacyj Rolniczych« міністров

хліборобства заяву такого змісту: що польське хліборобство є заінтересоване в заключенні торговельного трактату з Німеччиною лише о стільки, о скільки тим буде справді улекшений вивіз продуктів сіль. господарства з Польщі до Німеччини. Свої побоювання Związek мотивує вказуючи на демонстрації німецьких хліборобських організацій проти зниження привозових мит на продукти с. господарства з Польщі і навіть за введенням заборони ввозу деяких артикулів з Польщі.

Перервання переговорів з Німеччиною. Німецький повновласник для ведення переговорів з Польщею про торговельний трактат б. міністр Гермес дня 3. березня виїхав з Варшави, зриваючи тим самим хід пертрактацій. Польська преса приняла цей акт (зовсім правильно) як демонстрацію проти вальоризації мит польським урядом. Півурядова »Epoka« не зуміла скрити свого схвилювання з приводу цього факту. Вона потішала якийсь час опінію надією на поворот п. Гермеса:

»Jak słychać, pełnomocnik rządu niemieckiego p. Hermes, zapowiedział swój powrót do Warszawy w dn. 15. b. m. Ze zrozumiałych względów opinja publiczna przyjazdu p. Hermesa oczekuje z niecierpliwością«.

Сподівання »Epoki« не здійснилися. П. Гермес не вернув і досі.

Пачкарство над Збручем. Заборона приватного довозу з боку радянської влади і неуреґульованість польсько-радянської торговлі спричинили те, що життя покликало самий примітивний спосіб торговельних зносин на пограниччу обох держав — пачкарство. Монопольно зосереджена в руках держави зовнішня торгівля С. Р. С. Р. провадиться через »Внешторґ«. Торговлю з заграницею на польськім кордоні над Збручем провадить відділ »Внешторґ'у« в Підволочиськах, котрий одначе спроваджує товари транзітом переважно з Німеччини і то в дуже скромних розмірах. Тому поза »Внешторґ'ом« значних розмірів набрало пачкарство польських виробів, яке задовольняє у великій мірі потреби укр. людности з за Збруча.

Пачкарство опанували головно жиди з за радянського кордону та в декій мірі й безробітні комуністи, яким воно, не зважаючи на велику небезпеку для життя і товарів, приносить величезні зиски. Повстали вже навіть свого роду нелеґальні консорції з місцями осідку переважно на радянській Україні. В своїх акціях вони опираються в ріжних місцях Польщі на посередників, які теж висилаються сюди нелеґально з за кордону.

В звязку з великою небезпекою кожна трансакція оплачується незвичайно дорого — в середньому 10 крб. золотом. За ризико і за принаду грубого зиску багато посередників заплатило життям. Инші рятуючись жертвували товарами і золотом — в якому відбуваються всі оплати -- кидаючи в небезпеці все до ріки. Як оповідають, в ній назбиралися вже леґендарні скарби золота, а для його вишукання і видобуття з води повстали над Збручем цілі підприємства.

Головним предметом пачкарства є лодзенська мануфактура. Великий попит і збут мають с.-госп. знаряддя, серпи, коси і иньші дрібні річи. Яке велике мусить бути запотребовання радянської людности на ці товари, свідчить той факт, що посередники по дуже високих цінах купують і продають найгірший і найтанший товар, який в Польщі не знаходить збуту. Приміром, панчохи, що коштують тут 3 зол. продаються там за 2 доляри; за шкарпетки, які не варті і одного зол., платиться $^1/_2$ дол. і т. д.

Осередками торговлі являються по цему боці Збруча: Гусятин, Скала, Косачівці.

Визиск української закордонної людности переходить межі всякої ймовірности і досягає нечувано-жахливих розмірів, проти чого чинники влади з обох боків почуваються цілком безсилими, бо посередники навчилися за 5 років майстерно обходити найгостріші зарядження обох влад і навіть уникати відповідальности.

(За »Словом Польським«

Поклади фосфоритів на Західній Україні. З весни 1927 р. працює спеціяльна комісія, покликана до життя польським міністерством хліборобства над обслідуванням засобів фосфоритів в межах Польщі. В Польщі зуживається в цей час річно 400.000 тон суперфосфату, що становить половину всіх штучних угноєнь. Одначе за браком краєвих засобів сирівець фосфоритовий привозиться із-за кордону, що дуже здорожує угноєння. Найкращі в світі фосфорити походять з Америки (Флоріда) і Півн. Африки.

В результаті обслідування виявилося, що найбільші фосфорити находяться якраз на українській території, а саме над Дністром в районах Нижнева і Незвиськ (станиславівське воєвідство).

Коло Нижнева обслідувано 50 км², з яких 40 виявилися підходячими для екс-

пльоатації фосфориту. Обчислено, що загальний запас виносить 12,5 міл. тон фосфоритів, при середній 16% видайности фосфорового квасу і 4,5% CO_2.

В районі Незвиськ обслідування ще не закінчене. Проф. Токарскі приблизно обчислює мінімальний запас в 13 міл. тон, при 24,5% фосфорового квасу і 9,3% CO_2.

В корінній Польщі найдено незначні запаси коло Рахова і Насілова над Вислою (Любельщина) і під Ґродном (воєв. Білосток).

На жаль, право експльоатації фосфоритів в районі Галичини належить на підставі закона з 21/IV. 1918 р. державі. Вслід за тим держава передала право добування фосфоритів в районі Кутиска-Нижнів фірмі „Фосфор," яка ще не приступила до того. Експльоатація фосфоритів коло Незвиськ ведеться від 1923 р., тепер акц. с-кою „Суперфосфат" у Львові. Продукція виносила: 1923 р. — 4.717 тон, 1924 р. — 3.120 т, 1925 р. — 2.184 тон. Від квітня 1925 експльоатація здержана через транспортові трудноші. (Przemysł i Handel).

Зріст світової торговельної фльоти в 1927. Після статистики L'loyd's Register of Shipping'у спущено було на море в році 1927 в цілому світі 802 торговельних кораблів з поємністю 2.285.679 тон р. брутто (грубої ваги). В порівнанні з попереднім роком поємність зросла на 611.000 тон р. бр.

Ця загальна кількість приросту торговельної фльоти та її транспортна поємність росподіляються між поодинокими державами так: перше місце репрезентує Анґлія з 53% світового будівництва (1.225.875 т. бр), з чого більш як 3/4 припало на її власну потребу, а біля 1/4 на заграничні замовлення. Після Анґлії йде Німеччина, котра виконала будов на 27% світового тонажу (289.922 т. бр.), — вонаж збудувала корабель найбільшої тональности (27.561). На третьому місці стоять Сполучені Держави півн. Америки зі 179.218 т. бр. Дальші місця займають Голяндія (119.790 т. б.), Італія (101.076 т. б.), Данія (72.038 т. б), Швеція (67.361 т. б.), Франція (44,335 т. б.), С. Р. С. Р. (43.907 т. б.) та Японія (42.359 т. б.)

Крім Франції та Італії всі держави збільшили розміри свого корабельного будівництва.

Що до способу, яким судна приводяться в рух, то ще переважають пароплави, але моторові кораблі вже завоювали собі поважне місце принаймні що до тональности (863.694 т. бр.). Подвоїлося й число цистерних одиниць.

Спожиття електричної енерґії в ріжних краях. Річне спожиття електричної енерґії на 1 мешканця виносить:

у Франції	150	кільоват-годин	
в Італії	170	»	»
у Швайцарії	400	»	»
в Канаді	880	»	»
в Польщі з Шлеском	61	»	»
в Польщі без Шлеска	26	»	»

Доляр і золото. Дякуючи війні золото з Европи поплило до Америки, власне до Сполучених Держав, що в продовж війни були постійним кредитором Антанти і воюючих на її боці держав. Так Сполучені держави Америки стали властителем половини золота, що раніш належало цілому монетарному світові. Воно стало підкладом стабільности і твердости курсу доляра, який завдяки цему відограє ролю реґулятора цін у власній країні і в инших державах, заступивши для цих головно европейських держав те становище, яке раніш тут займало золото, і впливаючи на ціну останнього. Цю ролю в Европі відограє ам. доляр, з одного боку завдяки системі і політиці резервових американських банків, що володіють золотими покладами, та з другого — в залежности від його власної накупної сили, отже остаточно — від рівня американських цін.

Згадані резервові банки, спираючись на своє золото, контролюють і реґляментують ціни відповідно до того, чи вони розширюють чи обмежують їх кредити. Ця диктатура американських банків здійснюється слідуючим способом — цитуємо промову президента адміністраційної ради Midland Bak'у в Льондоні R. Mac Кеппа:

»Механізм, з поміччю котрого доляр керує позаамериканською вартістю золота є дуже ясний. Коли рівень цін поза Сполученими Державами підноситься, дякуючи збільшенню запасу золота, Америка затримує експорт золота. Коли противно заграничний рівень цін падає, дякуючи невистарчаючій кількости золота, Сполучені Держави інтервенюють, щоб тій недостачі зарядити. І цей рух золота відбувається аж до тієї хвилі, коли рівень закордонних цін і рівень цін американських дійде до рівноваги«.

Отже позаамериканські валюти спираються на доляр, вартість котрого залежить від його покупної сили, і спирається на надмірну кількість американського золота. В останій, одначе, інстанції все залежить від безмежних природніх багатств Америки.

»Америка, — каже Mac Кеппа — є

досить багата, щоб могти будь тратити золото, будь його набувати, маючи в своїх руках половину істнуючого в цілім світі монетарного золота. Окрім того її становище вірителя є сталим маґнетом, притягаючим золото. Довжники мусять їй платить, а не маючи инших засобів, мусять платити золотом«.

Одинокою радою проти цього всепожираючого троґлодіта — на думку Мас Кенн'а — булоб випозичення ним, т.-то Спол. Державами, за границю золота в кількости, перевищуючій її істотню можність, що є правдоподібне і „чого наявні потішаючі ознаки вже маємо." Пісня стара і відома („ах, дайте, дайте....")

Кріза сільського господарства в Німеччині, що тягнеться від 1925. року, отже від стабілізації німецької валюти стала подією европейської ваги, доходячи майже до розмірів відомої крізи 80-их років 19. сторічча. Під проводом Landbund-у відбуваються по всій державі зїзди і демонстрації великих і менших хліборобів, в яких вони домагаються негайних кроків з боку держави для рятування хліборобства. Задовження сільських господарств дійшло вже 89% довоєнного і воно зростає в приспішеному темпі: в р. 1925 виносило 5 міліярдів марок, в р. 1927 вже поверх 12 м-рдів! Характерно, що кріза діткнула значно сильніше великих аґраріїв, як дрібних господарів. Дрібні господарства видержують крізу краще, доказуючи тим свою більшу життєздатність. Особливо потерпіли великі фільварки Сх. Прусії, Бранденбурґії та Поморя. В 1926 р. продано примусово через ліцитації втроє тільки площі що в р. 1925.

Вияснення причин нагальної крізи не є легким. Цілий ряд німецьких офіційних і неофіційних інституцій та журналів присвячують виясненню крізи свою увагу, приносячи одночасно проєкти на поправу лиха. Постараємося в 5. ч. К. Р-ки присвятити більше місця цій справі, як дуже повчаючому прикладові.

Нова форма сільсько-господарської орґанізації в Німеччині. В січні 1927 повстала в Німеччині нова форма с.-г. організації т. зв. »Ring ostpreussischer Gutsbetriebe«. Це є обєднання більших і меньших поміщицьких господарств — пересічно 16-х, — загальний розмір котрих виносять 184.000 моргів. Програма обєднання така:

1. В торговлі: спільне і дешевше закуповування середників с.-г. виробництва — вугля, олії, омаст, машин, вапна і т. под.; спільна асекурація; спільне зужиткування с.-г. продуктів і худоби, здобування особистих кредитів для переведення ріжних поліпшень, інвестицій і т. п.

2. В рільництві: взаїмна виміна заводської худоби та збіжжа на засів; спільний випас худоби в маєтках, які мають луки; щорічні одвідини обєднаних господарств урядниками союзів; виміна досвідом і критичне посудження окремих господарств; спроби змеханізування праці з метою заощадження робучої сили — людей і звірят; контроля й догляд за с.-г. машинами при співучасти знаних, ліпших машинових фірм.

Окремі господарства приступають до такого союзу на оден рік. Метою нової організації є доцільне господарення спільним маєтком. Господарства зберігають свою цілковиту господарську незалежність і звертаються за допомогою Союзу лиш тоді, коли вважають це для себе корисним. Приватній ініціятиві залишається як найширше поле праці. Навязані вже торговельні зношення може Союз підтримувати й надалі. На покриття організаційних коштів Союзу платить кожне господарство $33/_3$% здобутої надвишки доходів.

Дотеперішні результати праці Ring'у дуже задовольняючі. Як видно з цього, ідея концентрації пробує своїх сил також в капіталістичному сільському господарстві.

(»Przemysł i Handel«)

До питання про професійну організацію кооперативних робітників.

В примітці до моєї статті на повищу тему в »К. Р.« за березень ц. р. Ш. Редакція робить закид, що: 1) я не ставлю ясно питання: централізм чи федерація в союзному кооп. будівництві і 2) не кажу, які справи маю на думці, пропонуючи передачу персональних справ кооп. робітників бодай II. і III. степеня РСУК, а зокрема, чи належить сюди і оплата праці, та з яких фондів мав би її РСУК покривати.

Примітка дуже влучна і я вважаю потрібним коротко на неї відповісти.

Вважаю федерацію в союзному кооп. будівництві єдиною дорогою, на якій кооперація має запевнений шлях розвою, а сильну централізацію простою дорогою до упадку кооперативної ідеї. Наглядний доказ правильности федеративного шляху в кооперації маємо, порівнюючи німецькі або чеські федеративні кооперативи з анальоґічними сцентралізованими кооперативами Радянщини. Та з огляду на потребу уздоровлення відносин в тих надбудовах, в яких з ріжних причин недомагає адміністраційний апарат, усунення невідповідних сил з кооперації та пляномірного розподілу решти, уодностійнення кооп. життя та й тіснішої злуки кооп. орґанізмів у здорову цілість, забезпечення кращих умов праці службовикам і усування з їх дороги тих колод, які не повинні бути на тій дорозі — з одного боку, а з другого боку — піднесення їх моральної та фахової кваліфікації для добра висліду їх праці та викорінення протекціонізму та неробства з огляду на спільний інтерес кооперації та її службовиків, далі з огляду на введення тіснішої контролі по тих кооп. підприємствах, що оперують більшим, переважно чужим капіталом, вкінці заваживши ріжні инші специфічні обставини, в яких розвивається наше кооп. життя — вважаю частинне і часове усунення того, що є шкідливе в автономії наших кооп. установ, бодай II і III степеня, на річ централізації конечним і правильним з тим, що як буде вже певність, що ті установи зможуть йти певним ходом без частинної опіки, повнота автономічних прав має їм бути реституована, як покажеться, що так булоби краще. Впрочім я все пропонував того роду обмеження автономічних прав, яке відчулиби лиш ті установи, в яких апарат фактично недомагає і яке булоб навіть дуже на руку тим установам, які справно функціонують. Для хворих це бувби лік, а для здорових, тільки ще один »плюс« на дорозі їх розвитку.

Для вияснення другої части замітки Ш. Редакції перепишу деякі завваги до проєкту зміни статута РСУК, які тутешня кооператива переслала свого часу до РСУК. Вона пропонує в § 5 Б по точці 7 вставити: 8) (РСУК) затверджує, а по 2-кратній відмові назначує управи кооп. надбудов, 9) бере живу участь в кермуванні персональними справами службовиків кооп. надбудов від II степеня в гору через комісію вибрану Загальним Збором, і зложену з 1 представника службовиків, 1 представника кооп. установ і 1 представника РСУК, яко пятого директора і ухвалює правильник для тої комісії. Дальше пропонує в § 10 додати точку: »19) а понадто кооп. надбудови мають обовязок узнавати всі рішення комісії для справ персональних, утвореної при РСУК в справі складу своїх урядовців, їх скількости, платні і т. п.« (Отже оплачувати робітників своїх малиби самі кооп. установи по порозумінні з комісією при РСУК). А повища комісія малаби дуже улекшену працю, якби перейшло основне внесення тоїж кооперативи на вставлення в V-тій части проєкту статута РСУК нового §-у: »Всі кооперативи, що виказали понад рівновартість 50.000 д. ам. річного торгу, мусять мати у себе на місці ревізора з РСУК, якого чинности і повновласти означить Рада РСУК окремим правильником«.

При евентуальному переведенні в життя цього проєкту треба буде в початках бути дуже обережним, але рішучим; і я бодай вірю, що він вийшовби нашій кооперації на добро, а зокрема бувби незлим започаткуванням розвязки питання професійної організації кооп. робітників, яке вважаю лиш частиною питання: шляхи розвою нашої кооперативної ідеї.

Вол. Зелик.

До характеристики аґрарної політики Чехословаччини на Підкарпатті.

(Реферат статті під тою-ж назвою. »Наше Життя« ч. 1. за 1928.)

Соціяльна структура й господарський характер Підкарпаття, не зважаючи на те, що ґеоґрафично воно найдалі висунуто на захід, свідчать, що Підкарпатська Україна, не стратила свого основного характеру й типу української землі — селянсько-рільничої країни. Селянство й сільське господарство творять основну соціяльну й економічну базу Підкарпаття. Після статистики 1921 р. селяне-рільники складають 80% всього населення. А з цілого простору Підкарпаття, обіймаючого 1.263.917 га, коли відняти ту кількість землі, яка припадає на ліси, що одні займають площу на 50%, пасовиська, луги, невжитки то що — на них разом припадає 74,2% зем. площі, то на всі роди сільського господарства остає релятивно більша кількість землі, а саме 35,8% орного ґрунту.

Однак селянство — переважно дрібні господарі — не посідає тієї землі відповідно до його кількости. Український нарід на своїй землі не є її власником, бо держава з кількома десятками земельних власників-чужинців володіє 2 третинами земельного простору. Держава і поміщики мають 1.079.390 катастр. уґрів тоді, як біля 400.000 рільників мають разом тільки 462.337 кат. уґрів. Тоб-то на одного рільника припадає 1 1/10 кат. уґрів або 0,6 га.

З того бачимо, що український нарід терпить одвічний, страшний земельний голод зі всіма його жахливими наслідками.

Зміна режиму з хвилі, як Підкарпаття перейшло з під шляхотського мадярського панування під »демократичну« владу Чехословацької Республики, — не принесла в господарському відношенні жадного поліпшення селянської долі в цій закутині нашої землі. Провадячи свою земельну реформу — по словам Масарика »найбільшу соціяльну реформу« Ч. С. Р. — чеський уряд принаймні на Підкарпатті не дбає зовсім про інтереси місцевого, корінного українського населення. Його земельна політика керується засадою кольоніяльного визиску, при чому мається на оці передовсім фіскальні інтереси державного центру та чеських осадників кольонізаторів, котрі одержують найліпші, найбільш родючі обшари землі (напр. коло Батю). З парцеляції магнатських маєтків українське селянство майже нічого не дістає, його потреби і земельний голод не заспокоюються, чим українському народові чиниться найтяжча кривда, несправедливість, яка ніколи не забувається, бо підтинає коріння його екзістенції.

Щоб не бути голословними наведемо для ілюстрації чеської аґрарної політики на Підкарпатті такий факт. Подаємо за укр. часописом »Наша Земля« (ч. 1 за 1928 р.), що виходить в Ужгороді. Є на Підкарпатті великий земельний власник Шенборн, котрого добра по війні мали 134.000 га простору, що складає майже 1/9 цілого Підкарпаття. Згідно закону про земельну реформу його земля має бути перебрана чсл. республикою й розпарцельована на користь безземельного й малоземельного селянства з залишенням законного мінімума землі власникові. Але влада Ч. С. Р. робить з його землею такий ґешефт. Згаданий часопис пише: »Вістки про виорендування Шенборнських маєтків на Підкарпатті урядово потведжено. Найбільший земельний власник, ґраф Шенборн-Бухгайм в порозумінні з чсл. владою та за її одобренням здає в оренду — котра фактично рівняється продажі — свої величезні лісові та земельні маєтки чужим, французько-швайцарським капіталістам з метою експльоатування на довший протяг часу, бо аж на 40 років! На цілі земельної реформи приділено населенню з Шенборнових земель до тепер коло 21.000 катаст. уґрів (уряд подав 19.000 г.). Шенборнові полишено 730 га землі, в цьому 600 га одного поля (заборовий закон допускає оставити властителеві 500 га всякого роду землі). Решта земельних просторів у вимірі 105.000 га лісу і 10.000 одного поля винаймає держава в спілці з ґрафом Шенборном чужим капіталістам, а саме французько-швайцарській консорції »Біньон« — на 40 років до експльоатування«.

»Умови цього найму — вже оголошені — вигідні лише для ґрафа й для влади чсл. республики, але не для Під-

карпаття. Консорція »Біньон« зобовязується видати з цих дібр для приділу поміж населення ще 26.000 уґрів (15.000 га) землі. Уживається для цього лісових просторів, котрі треба буде викорчувати«. Так мають заспокоїти земельний голод населення. »Державі конкорція відступає 3.240 к. уґрів (3.015 га) молодого та 1.300 кат. уґрів (750 га) старого лісу для заокруглення державних лісів. Крім цього відступить консорція в будуччині державі відповідно до потреби й більше простору, а то там, де уряд забажає«.

»Решту просторів Шенборнських дібр, то єсть біля 104.000 га лісових просторів (в цьому до 10.000 га орного поля) перебере консорція »Біньон« для експльоатування в свою користь. Консорція зобовязується відводнити та змеліорувати величезні неужиточні простори т. зв. »Чорного Мочару«, що виносять коло 5.500 га«.

»Переведення цієї »найбільшої реформи« на Підкарпатті, це глум з бідного населення, якого годовано на початку надіями приділу землі, щоби воно само собі її не приділило. Але тоді мадярський закон ч. 10 віддавав усі державні землі на власність »Руської країни«, й тому треба було обіцянок. А сьогодні приділювання земель стало у нас монополем аґрарної партії, що за землю купує собі партийників, стало засобом деморалізації нашого населення, засобом скріплення кольоніяльного режиму і панування чеських урядовців«.

Тільки каже »Наша Земля«.

Уряд, щоб виправдати свою поведінку і представити її конечною з погляду державних інтересів, мотивує її потребою раціонального господарювання, для чого ані б. власник, ані держава не має засобів, а населення, мовляв, не може дати потрібної запоруки, що буде провадити раціональну господарку на випадок розділення тих дібр між нього.

Такими апріорними міркуваннями пояснює і вибілює чсл. уряд свою недемократичну аґрарну політику на Підкарпатті, де взагалі інтереси українського населення під кожним зглядом іґноруються.

Білянс Земельного Банку Гіпотечного за рік 1926.

(Докінчення)

II. Актива — по за хвилево високою готівкою 102.326.64, що призначена частинно на січневі виплати, а частинно на те, щоби виказати у білянсі високе готівкове поготівля — мають на зол. 116.258,31 валют і мабуть девіз, хоч цего в рахунку не зазначено. Валюти непотрібно злучено з девізами, бо ці два види претенсій на заграницю ріжняться від себе і їх правильно розділює банкова теорія і практика. Валюти це банкноти і білети державного скарбу, а девізи — всі другі претенсії до заграниці і можуть бути в формі контокоренту (ностро-рахунку), чеку й векселя. Ради білянсової ясности, треба було придержуватися такого виріжнювання. Ця позиція може й не булаби така висока, колиб — правдоподібно — не доляри, які стали другим домашнім грошем, але спілка правильно мусить рахувати їх не як готівку, а як валюти, бо їх курс дещо хитається і приносить зиск або страту. Мимоходом треба сказати, що явище рівнобіжного обігу грошевих знаків двох ріжних господарсько-правних колєктивів у той спосіб, що вони (грошеві знаки) спираються один на другий і до їх цінових взаємовідносин моментально достроюється виробницько-торговельна калькуляція — незвичайно інтересне з чисто валютарного становища, бо форми, які воно прибрало в Польщі, це майже новість, а навіть серед загальної повоєнної грошевої руїни — унікат.

Ефектів мала Спілка на золотих 92.408.79. Критичному читачеві не досить знати суму ефектів. Він хоче бачити цю позицію специфіковану на обліґації і акції, зновже обліґації на: 1) позички державні, 2) инші, а акції на: 1) котовані на біржі, і 2) некотовані. Треба також знати, яка була їх оцінка, бо ефекти дають широку можливість добровільного оцінювання. І так можна: 1) недоціненням зменшити зиск на ефектах чи навіть виказати нереалізовану страту і в цей спосіб створити скриту резерву (случай добрий) або 2) переціненням виказати нереалізований зиск і створити фіктивний актив (случай лихий). Згадане переціненння може — правда — порушатися

лише між курсом набуття і курсом передодня білянсування і то тільки тоді, коли перший нищий від другого. Не знати також, чи Спілка мала в запасі свої власні папери й кілько, що часто буває, мимо виразної заборони акційного реґуляміну.

Векслів*) мала Спілка на зол. 968.366.66 і вони всі мусять бути портфелеві, то є здібні до реесконту (banquable), а инші бувають ґаранційні, в рахунку векслів незаписані і їх до запасу не числиться. Найбільше векслів було селянських, бо на суму 1.056.080.95, або 47.68%, потім векслів купецтва, ремісництва й промислу на 600.503.— або 27.12%, а врешті векслів кооперативних на 558.026.48 або 25.20% партиціпації на загальній сумі 2.214.610.43 річного обороту векслів, що перейшли через портфель 1926 року. Як бачимо, відношення зовсім відвернене, бо здоровий стан бувби якраз противний. Можна дуже сумніватися, чи короткоречинцевими кредитами, а ще й векслевими виплачується купувати землю, поправляти господарство й взагалі робити хліборобські інвестиції. На всякий випадок стан мало потішаючий і доволі напружений, як зрештою напружений є весь наш економічний рух у виробництві й виміні. Чинність банку у значній частині охоплювала кола, яким потрібний довгоречинцевий кредит, а Спілка не могла його давати, бо таким сама не користувалася. Кола торговельні і промислові, в тім і кооперативи, що можуть успішно працювати короткоречинцевим кредитом, не ставлять надто високих вимогів, бо мають видно слабу поемність. Треба одначе сказати, що звязок з промислом трошке більше для банку ризиковний, за те куди більше рентовний і творить, а зі суспільного погляду бажаний.

Консорціяльна участь Спілки (5.000) зовсім дрібна, чого не можна беззастережно назвати плюсом, бо при всій обережности вибору такої участи, є вона просто конечністю, в інтересі розвитку нашого промислу, який без непереривної і видатної помочі грошевих інституцій, ледви чи зможе вийти з пеленкового віку, станути на власні ноги й вирости до імпозантної величі.

Довжники в біжучому рахунку на квоту 631.025.17 подані без означення роду забезпечення, яким може бути ґаранційний вексель, поручне зобовязання, поліса на життєве обезпечення і вартісні папери. Але бувають довжники і без забезпечення, тому треба було цю поважну позицію специфікувати.

У заграничних кореспондентів мала Спілка 64.478.49 у чужій валюті, на ностро-рахунку та — на жаль — без відповідної взаїмности, бо льоро-рахунок тої самої назви в пасивах виказує лише 7.841.96 зол. Це доказ, що фінансування заграничної торговлі й полагоджування платничих орудок зі заграницею вимикається зі сфери ділання Спілки, тому на цьому полі треба буде багато попрацювати і поусувати не одну технічну й психічну перешкоду.

*) Порівнай замітку при реесконті. (Див. »К. Р.« ч. 3. — *Ред.*)

III. Рахунок страт і зисків:

Відсотки принесли найбільше зиску. І зрозуміло. Кредитове посередництво є підставовою чинністю банку і має все приносити порівнюючи найбільші зиски, а їх висота залежить лише від кількости і якости вкладів, як також власного майна, зростаючого попиту на кредит, що тісно вяжеться з продукційним і вимінним рухом господарського колективу, а також есконтової політики емісійного банку, що одинокий має можливість знижуванням або підвисшуванням відсоткової міри, реґулювати обіг банкнотів, а тим і потребу кредиту. Визнаючи погляд, що обниження відсоткової міри залежить від ступіневої направи господарського життя, зростаючого добробуту, що виявляє себе у збільшених ощадностях широких кол громадянства, далі від покінчення масових інвестицій після повоєнного знищення, а врешті від зручного засягання емісійного банку, — треба відмовити істотного значіння правному реґулюванню відсоткової міри, бо квестія не в тому, кілько мається заплатити за уживання капіталу, а в тому, звідки його добути. Якщо буде його більше, то обнижиться відсоткова міра.

Ріжниця між дебетними і кредитними відсотками не була надто висока, бо вагалася між 6—4%, в міру законного обнижування і нема причини на неї нарікати. Хіба, що візьметься на увагу нерівномірність в трактуванні поодиноких клієнтів-довжників, що тут й там закидається Зем. Банкові. Нерівномірність трактування сама в собі — нічого нового у банковій практиці, але може бути, що Дирекція Зем. Банку поступала подекуди надто свобідно і вносила в це тактичне правило своєрідне розуміння, а тому не оберегла себе від нарікань. Їх слушности чи неслушности не можемо й не хочемо на цьому місці просліджувати. Треба тільки завважити, що йдучи за загальною тенденцією обнижування відсоткової міри, не треба вагатися перед кожною нагодою її обниження вкладачам, якщо конкуренція на це дозволить, бо це є вимога ступіневої направи економічного життя, що хоч дуже поволі, але всетаки наближається до нормального.

Вабити вкладачів високими відсотками не має ані потреби ані змислу, бо вистарчить, коли солідна інституція забезпечить вкладачам мірні, в краю біжучі відсотки, а передовсім непорушність заощадженого майна. Ціпкости й повновартости ощадностей банк забезпечити не може, бо це залежить від загальної господарки, а головно валютарної солідности держави, що опирається на її розрахунку й платничому білянсі. Відсотки (побрані мінус виплачені) творять 57.67% брутто зиску, що є явищем наскрізь нормальним з тим, що його приймемо як вихідну точку і будемо вірити, що відсоткове відношення зростатиме.

Провізія, найліпша і найпевніша прикраса рахунку страт і зисків приватного банку творить 11.48% брутто зиску. Збільшування цієї позиції буде найліпшим свідоцтвом живого руху в банку й дасть можливість дещо знизити висоту провізії.

Зиск на ефектах результує з курсових вагань деяких паперів, бо декотрі значно піднеслися в ціні при кінці 1926 р.

Відсотки моглиби мати свій власний рахунок, а не спливати з иншими відсотками банкового відділу. На цих підставових рахунках зиску можна безпечно будувати, бо існує оправдана надія, що вони будуть постійно рости.

Зате з більшою обережністю треба приглядатися до зиску на валютах і девізах. Вони творять 18.36% брутто зиску і тісно вяжуться з валютарними відносинами у нас, через що криють в собі значну небезпеку непостійности, а то й змінчивости у відворотному напрямі. Нас заспокоюють, що торговля девізами Зем. Банку позбавлена ризика взагалі, бо Банк обмежується при закупі й продажі девіз до посередництва, а власний »стан« дуже незначний, хоч цього ніяк не потверджує позиція запасу девіз і валют в рахунку білянсу. Курсові вагання девіз у нормальних часах, коли їх правильно використовується, приносять безпечний зиск, але в часах повних валютарних несподіванок творять для банкових і біржевих практиків одну з найбільш заплутаних і ризиковних операцій, що змушує ведення банку до здвоєної обережности. Передвидіти напрямну їх руху — неможливо, можна лише post factum її вияснити, що, очевидно, буде малою потіхою тоді, коли engagement в девізі велике.

Найбільша позиція видатків — це податки 49.070.11 зол. або 36.15% видатків, 106·14% платень, а 25.70% брутто зиску Спілки. От хто забирає львину частину доходу! Платні персоналу Зем. Банку 46.232.— порівнюючи не дуже великі, а саме 34.06% видатків, а 23.96% брутто зиску. У видатках є ще замітна позиція „прочих адміністраційних видатків« на 40.425.89 або 29.78% видатків, а 20.95% брутто зиску. В цілости, адміністраційні видатки спілки доволі високі тому, що спираються на вузьку базу оборотових капіталів, наслідком чого відсоткове відношення між ними досить непропорціональне.

IV. Рентовність.

Зиски акційної спілки, як форми par excellence капіталістичної мусять бути щонайменше так високі, щоби можна було з них опроцентувати основний капітал, у висоті відсоткової міри признаваної вкладачам, плюс ще щось більше, бо правильно належить оцінити ще й ризико, звязане з веденням підприємства, а якого не боїться вкладач. Тільки таке обчислення може спонукати дрібного капіталіста взяти участь в уписуванні акцій. Дальші вимоги, ставлені до зиску, на творення достаточно високих резервів, для евентуальної амортизації акційного капіталу, через скуп акцій з вільної руки, або вильосовуванням — поминаємо, бо на цей спосіб господарського думання, передбачування і забезпечування, здобуваються лише фірми добре уфундовані, сильні й старі, про що в нашому случаю не може бути мови. У нас таке розумовання з олівцем на папері мусить відпасти доти, доки Зем. Банк не буде мати основного капіталу так високого, що операції ним приноситимуть зиски, вистарчаючі на оплачення біжучих видатків руху й достаточне опроцентування самого себе.

Виказаний чистий зиск золотих 57.195.59 творить 5.7195% акційного капіталу, а 5.6472% власного майна спілки. Він без сумніву малий і ведення спілки мусить пошукати засобів до його збільшення. Визначена на цей (1926.) рік дівіденда від одної акції зол. 1.25 мабуть нікого не задоволить, а цеж мавби бути рішаючий момент для попиту на акцію Зем. Банку. І тому, в роках уфундовування і скріплення спілки треба було зречися охоти задоволити акціонарів, бо 5%-овою дівідендою цього не осягнеться, а більшість засобів ужити на творення резервів, котрі вплинуть на підвижку ціни акції, що може бути деякою рекомпензатою акціонарям за нищу дівіденду. Це булоби правильне поступовання з огляду на будучину спілки, а угоджування бажанням акціонарів, хоч і оправданим, та хвилево неможливим до сповнення, треба було залишити. Не можна було, напр., оставити акції без діві-

денди, бо це зробилоби гнітучє враження, але ради збільшення власних засобів спілки можна було дівіденду сильно обнизити. І то в інтересі самих акціонарів.

Означити висоту ризика, яке все несе спілка, розміщуючи своє й чуже майно в ріжних активних частках — не така легка річ, бо щоби оминути всякої довільности в оцінюванні — означення мусить переводитися для кожного підприємства зокрема й опиратися на досвід набутий в середовищі, в якому працюється. Постараємося означити приблизну висоту ризика, опираючися більшою мірою на теоретичних висновках подаваних наукою*), ніж на практичних поміченнях, яких — не працюючи в цій інституції — не маємо можливости поробити. Коли приймемо відсоткову міру ризика для ріжних вальорів так як слідує:

валюти	20%	консорції .	30%
ефекти	35%	довжники .	35%
дім	2%	кореспонденти	5%
гіп. позички .	10%	гіп. відсотки	50%
векслі	25%		

то ризико Зем. Банку не досягає пів міліона золотих і спирається в цілости на власному майні, що й повинно бути.

Ліквідність або можливість кожної хвилі перемінити ріжні активні части на гроші, щоби мати супроти вірителів готовість моментально вдоволити їх евентуальні домагання, є одною з істотних квестій у банковій чинности, а її удержання на достаточній висоті — найтящий обовязок ведення. З цього погляду Зем. Банк має до переборення деякі труднощі, бо його чинність спирається на гіпотечну й торговельну, а ці дві катеґорії мають неоднакову ліквідність. Обставина, що передвоєнні гіпотечні довги, а також заставні листи є вязані законним вальоризаційним і конверсійним пляном, з погляду ліквідности дещо погіршує положення банку. Також висока неліквідна позиція дому (240.000 впливає на пониження відсотка ліквідности. З причин наведених при устійнюванню ризика нема в науці виразного означення, який відсоток ліквідности мають поодинокі маєткові части. Бо й не можна цього означити. Практика — відповідно до краю, часу й господарської зрілости суспільства уживає неоднакових відсоткових чисел. Ужиті в нашому случаю відсокові числа сконструовані на основі помічень, які можна було поробити на нашій економічній і з окрема кредитовій чинности, а уважний читач хай вибачить нам, коли вони покажуться у світлі його досвіду за мало реальними. І так при ліквідности:

*) Georg Obst: Bankgeschäft II.

довжників на .	10%	ефектів . . .	75%
кореспондентів	90%	валюти на . .	95%
каси на . . .	100%	векслів на . .	20%,

матимемо збірну суму ліквідности актив 606.065.—, що в порівнанні зі сумою зобовязань 1,189.069.—, які на домагання требаби безпроволочно виконати, дає кругло 55% ліквідности. Коли згодимося, що здоровий стан грошевої інституції вимагає 70—80% ліквідности, то Зем. Банк під цим оглядом є значно позаду.

Огляд розвою Зем. Банку поданий у табелі на кінці друкованого звіту, хоч виказує чисельний розвиток спілки від оснування до нині, є позбавлений порівнюючої вартости, бо його числа, що походять переважно з років господарського катаклізму, не можуть бути ніякою підставою до висновування розвоєвої тенденції і тому з них не можна взагалі нічого путнього вичитати. Менш - більш упорядкована господарка ведеться щойно кілька літ, а це за малий шмат часу, щоби міг послужити матеріялом, на якому можнаби оперти бодай приблизно вірне заключення. Зате шкода, що у звіті, який — зрештою — має досить европейський вигляд, не подано оборотів за 1926 рік, бо вони облекшилиби значно орієнтацію в громаді чисел та уможливилиби повнішу й вірнішу критику білянсу.

Коли робити узагальнюючі висновки про характер Зем. Банку, то приходиться сконстатувати:

а) перехід від типу специяльно-гіпотечного у загально-торговельний, а в слід за цим б) переміну середовища, з яким працюється, і в) поширення чинности через виконування ріжнородних банкових операцій.

З огляду на те, що валютарна неміч, повоєнна павперизація і потреба ґрунтових інвестицій зруйнували кредитовощадничі відносини, через що відсоткова міра, як мірило запотребування капіталу, дійшла до нечуваної висоти (24%) і поклала кінець довгоречинцевому кредитові — уважаємо доконуване структурне перетворення явищем не тільки нормальним, але й здоровим, бо його вимушує ступінь нашої господарської організації і воно для національного господарства дуже потрібне. Спеціялізація можлива й добра лише там, де поодинокі области ділання розділені поміж господарськими факторами, але ніколи там, де вони не опановані зовсім. То значить, що Зем. Банк не може бути чисто гіпотечною інституцією тоді, коли він у нас одинокий, а вести другі банкові операції нема кому.

Я приглядався до білянсу Зем. Банку зі становища прихильника його росту й розвою на користь нашого національного господарства.

Мої замітки може не всюди точні, а вже рішучо не вичерпуючі, бо я не міг покористуватися методикою критики виробленою звісними авторами для **инших** господарських відносин, а найважніше, що по за дрібними й скупими інформаціями, добутими в Дирекції Зем. Банку, я не розпоряжав жадним точнішим ані подрібнішим матеріялом і поробив їх лише на основі опублікованого звіту.

Інж. Ілярій Ольховий.

Серед книг і журналів.

Книги.

Праці Науково-дослідчої Катедри Кооперації при київському Кооперативному Інституті ім. В. Я. Чубаря. Кн. І. (220 ст.) Київ, 1928.

Під таким заголовком завітала до нас українською мовою писана книжка. Гурт вчених випустив і в будуччині буде випускати свої праці, що присвячуються вивченню проблем науки про кооперацію й самої кооперації. Праці катедри кожний кооператор прийме, як могутнє теоретичне опертя, що позволить нам не ходити коло нашої будівлі на помацьки, а також — з національною гордістю, що Україна доросла вже до таких оріґінальних праць. Високий науковий рівень переважаючої частини уміщених в першій книзі праць робить їх інтересними й повчаючими для кожного кооператора, деб і в яких умовах він не працював. Зміст першого випуску нашої катедри такий:

В. Целларіус. Справа будови основних розумінь про кооперацію. (Кооперація, кооператив, кооперативне підприємство). — Автор, вказавши на відсутність теоретичних праць про кооперацію в мовах англійській і французькій, критично розбирає коло 20 визначень кооперації німецьких, а головним чином російських вчених. Ні одне з тих визначень не задовольняє автора, або тому, що одні з них не мають в собі виразних ознак, що відріжняли би кооперативні підприємства від підприємств некооперативних, або тому, що в других накопичується стільки ознак, що не можна розібратися, які з них є істотні й основні для поняття кооперативи, а які являються вже висновком з попередніх ознак, як наслідок наукового вивчення цього явища і т. д.

Для ідеольоґії автора, а почасти й для методи його наукової праці може бути характерним таке місце (на стор. 11 і сл.): „Широкої популярности набирає визначення (кооперації. А.) одного з великих дрібно-буржуазних теоретиків кооперації проф. Туган-Барановського.“ Зацитувавши відоме визначення, що його подає проф. Т.-Барановський в »Соціяльних основах кооперації«, проф. Целларіус, покликуючись на неможливість у своїй статті спинитися над основним вченням Т. Барановського про некапіталістичний характер кооперативного прибутку, т. є що прибуток той не походить з неоплаченої праці, обмежується такою увагою: „Теорія... Туган-Барановського з початку й до кінця не вірна і незмістовна, вона є теоретична спроба оформити наївну віру кооперативно-буржуазного утопізму, віру в можливість для кооперативних організацій перетворити капіталістичну сістему«. Студіюючи Туган-Барановського, приходиш до висновку, що своїми, повними змісту сторінками покійний наш вчений зовсім не вщеплює нам тієї наївної віри, що про неї говорить Целларіус, а скорше остерігає проти такої наївности, начеркуючи гіпотетечні границі кооперативних можливостів.

В другій половині статті, де автор уґрунтовує своє розуміння кооперації, знаходимо аж два визначення: для кооперації, що народилася й працює серед капіталістичних умов і для кооперації, що існує при диктатурі пролетаріяту. В першім випадку „кооперація становить собою організацію працюючих, обєднаних для боротьби з експлоатацією капіталу, ведучи господарські підприємства“, а „кооперативний рух становить собою громадський рух працюючих, обєднаних для боротьби з експлоатацією капіталу, ведучи господарські підприємства.“ В суспільстві ж, що живе під диктатурою пролетаріяту, кооперація перестає бути кооперацією капіталістичного світу і під тією назвою існує „масовий рух працюючих, справлений до соціялістичної перебудови суспільства, організуючи товариські господарські підприємства.“ Там кооперація — боротьба, тут — мирна перебудова суспільного ладу. Там кооперація веде просто підприємство, тут-же підприємства товариські. Не розуміємо, пощо автор, всюди строгий і ляконічний у своїх визначеннях, додає це слово (товариські). Невже поза диктатурою пролетаріяту кооперативне підприємство не є товариське?

Як бачимо, автор ріжниться від других теоретиків не тільки тим, що уміщено в його критиці, але ще одним і істотним: всі автори у своїх дослідах шукали одного-

єдиного визначення кооперації, яке не тратилоби на своїй вартости, в залежности від політичного режиму чи соціяльного укладу, серед яких кооперації доводиться існувати. Колиб автор захотів бути послідовним, то повинен би був продовжити свою працю та занятися ще третім визначенням: чим стане кооперація в тім суспільстві, коли самодержавний пролєтаріят самодержавно вирішить, що в диктатурі нема вже потреби: коли »диктатура пролєтаріяту розпливеться в безклясовости суспільства«. Таким чином, наука Целларіуса приводить нас до науки про три кооперації.

Нам видається, що визначення Т.-Барановського, по переведенні дрібних корективів, і з науково-конструктивного боку і що до повноти охоплення самого явища являється більш правильним і науковим. Справді, поняття кооперативи, як добровільного обєднання людей, що мають собі за мету шляхом ведення спільного підприємства збільшити трудовий дохід своїх членів та зменшити їх витрати на споживчі потреби — відповідає суті кооперації, серед якогоб політичного режиму чи суспільного укладу вона не перебувала. Вказана Т.-Барановським мета кооперативних обєднань є предметом стремлінь працюючих мас не тільки в капіталістичнім світі, але до неї линуть люди праці і під „диктатурою пролєтаріяту"; вона мабуть остане незмінним і для будуччини.

Ак. К. Воблий. Кооперативний крамообіг України (1923/1924—1926/1927). — Академик Воблий подає, користуючись даними скарбових органів та кооперативних централь, в цифрах ролю української кооперації по той бік Збруча, як провідника товарів в маси споживачів. В цій ролі кооперація виступає поруч з державною і приватною торгівлею. При тому показується, що в абсолютних цифрах всі три роди торгівлі зростають, але найбільший зріст виказує крамообіг кооперації, а найменший — приватної торгівлі. В 1924/25. р. загальний крамообмін (продаж предметів власної продукції і посередництво) державної торговлі виносив 931 мл., а в 1925/26. — він зростає до 2.914 мл. В ціж роки загальний крамообмін кооперації виносив 533 мл. і 1.990 мл., а приватної торговлі — 1.124 мл. і 1.836 мл. Коли прирівняти рік 1923/24. до 100%, то в період 1925/26 р. роля зазначених провідників краму зросла: державної торгівлі до 313%, кооперації до 373%, а приватної торгівлі тільки до 163,3%. Майже такий самий зріст помічається посередницьких операцій означених 3-х видів торговлі на Радянщині. В крамообігу кооперації перше місце займає кооперація споживча (коло 70%), а друге — сільсько-господарська (понад 22%). Порівнюючи цифри обігу споживчої кооперації з такими ж цифрами Німеччини, автор виказує, що обороти української споживчої кооперації більше як в три рази вищі від німецької і щось на 20% вищі від анґлійської. Звертає на себе увагу та обставина, що на Україні, країні аґрарній par exellence, найбільше розвинена споживча кооперація і то не тільки в містах, але й по селах. Поясню́ється це кредитовою політикою держави, що перебуває під діктатурою споживача-пролетаря, а продуцент-селянин займає там другорядне (в ліпшім випадку) місце.

В. Височанський. Проблема единого кооперитивного банку. — Стаття дає богатий матеріял про організацію центральних банків у ріжних країнах та про типи цих банків. На підставі аналізи сучасного стану і теоретичних міркувань автор стає рішучим приклонником єдиної кредитової централі для всіх видів кооперації. Тезу цю автор уважає, правда, правильною для чисто національних держав. В державах же, що заволоділи теріторіями чужонаціональними, де кооперація являється не тільки знаряддям боротьби проти визиску взагалі, але й засобом національної самооборони, там автор признає необхідність окремої національної кредитової централі. Для нас стаття автора має не тільки глибокий теоретичний, але й великий практичний інтерес. І сьогодняшній стан нашої кооперації і завдання близчого майбутнього що до організації кредитової кооперації та збуто-постачальних операцій ставлять перед нами у весь зріст питання про організацію чи реорганізацію та уфундовання єдиного кооперативного кредитового центра.

П. Діброва. Клясифікації сільсько-господарських кооператив. — Кооперативна практика і теорія досі не розвязала остаточно питання про клясифікацію кооператив, в тім числі й сільсько-господарських. Автор більш як на 2-х сторінках в альфабетнім порядку виписує назви ріжних видів сільсько - господарської кооперації. Таких кооператив, що кожна з них має инший предмет діяльности і відповідно до свого предмету діяльности має свою назву, автор вичислює 258, при чім застерігається, що в цім числі напевне не містяться всі види, що їх витворила с-г. кооперація. Без наукової клясифікації трудно провадити наукове вивчення та правильне навчання.

Дотеперішні практичні спроби клясифікації с.-г. кооперації автор уважає за невдалі: не мають вони одного принципу поділу (principium divisionis), а тому й клясифікації ті не мають льоґічного оправдання. Це стосується до статистики німецьких с.-г. централь, німецької урядової статистики, так і нинішньої клясифікації на Наддніпрянській Україні. Перейшовши до оцінки теоретичних спроб клясифікації с-г. кооператив, автор розділяє їх на такі групи:

а) до першої ґрупи відносяться ті клясифікації, що в їх основу поставлено мету,

яку кооператива собі ставить. З огляду на субєктивність цієї ознаки одні з цих теорій не охоплюють цілого явища, а в других — мета одного вида часто перехрещується з метою другого і т. д.

б) другу ґрупу клясифікаційних спроб становлять ті теорії, що в основу поділу с-г. кооператив кладуть особливости господарської діяльности в економічному розумінні, тоб-то дотримуються, як кажуть, „функціонального" поділу кооператив. Цей поділ знає такі види кооператив: кредитові, закупочні, збутові, виробничі і т. д. Ріжні автори дають тим видам ріжні назви та ріжні сполучення функцій. Та часто одна й та сама копeратива має не одну, а дві функції. Ця обставина не позволяє „функцію" приняти за підставу клясифікації. Функції", каже автор „не ріжнять собою ріжноманітних форм с.-г. кооператив, а швидче зближають їх, стають на ґрунт уніфікації їхньої діяльности, свідчать про однаковість методів господарської діяльности ріжних форм с-г. кооператив".

в) третю ґрупу творять клясифікації, що в основу їх кладуть **галузі** сільського господарства, що їх кооперативи обслуговують, та особи, якими обслуговування досягається. На цій підставі ділять кооперативи на мішані (комбіновані), що обслуговують всі чи богато галузів сільського господарства, і спеціяльні — для окремих його галузів. Відносно способів обслуговування кооперативи діляться на: 1) для збуту продуктів в неперобленому виді (зерна, плодів, овочів і т д.), 2) в переробленім (молочарні, бойні і т. д.). 3) для набуття потрібних засобів виробництва (земельні, орендні) і т. д.), 4) що впливають на виробничі галузі с. г-ва: контрольні, заводські і инші кооперативи. Автор вказує на невидержанність поданої вище основи поділу: в останній ґрупі клясифікація відвертається від способу обслуговування, а бере за основу клясифікації функції.

г) инші клясифікації кладуть в основу поділу кооператив організаційний плян селянського господарства, і виділяючи ті його процеси, що теоретично піддаються кооперуванню, роблять спис можливих, а в тім навіть в дійсности неіснуючих видів кооператив, що їх пізніше розбивають на ґрупи відповідно до роду тих процесів: механічні, біольоґічні тощо. Хибу подібної клясифікації автор убачає в тім, що вона, з одного боку, вводить до клясифікації такі види кооператив, що їх в життю зовсім не спостерігається, а з другого боку, висуваючи аґро-технічні процеси, як підставу клясифікації, сторонники її не можуть послідовно провести цієї засади і мусять до груп, що відріжняються одна від одної аґро-технічними процесами, додати ще одну ґрупу (кооперативи кредитові, закупочні і т. д.), що їх характеризує не технічний процес, а чисто економічний момент — „господарські операції."

2) Инші клясифікації, йдучи за Туган-Барановським, приймають за принціп поділу кооператив на групи ознаку чисто економічну: кооперативи в сфері праці і кооперативи в сфері праці та обміну з підрозділами обох цих видів. Слабість цієї клясифікації автор бачить в тім, що сторонникам її не вдалося послідовно провести цієї засади.

Автор зі свого боку дає клясифікацію, що її будує на »природньому ґрупуванні с-г. кооперації«. В своїй організаційній основі сільське господарство складається з основних чинників його (земля, капітал, праця)... С-г. кооперативи мусять характеризуватися відношенням своїм до основних чинників... Ріжне відношення утворює й ріжні типи кооператив, як з соціяльного боку, так і з боку сістеми господарства«. З цього погляду всі с-г. кооперативи діляться на два типи: в одних члени передають основні засоби виробництва свого господарства в роспорядження та господарське використання кооперативи, — такі кооперативи називає автор кооперативами інтеґрального сільського господарства. Инші кооперативи, де поруч зі спільним підприємством кооперативи залишаються існувати окремо господарства членів, творять ґрупу діференціяльного сільського господарства, чи просто спілки. Кождий з цих типів розпадається на ряд видів і підвидів. До першої належать кооперативи для спільної обрібки, артілі та комуни, а до другої — решта с-г. кооператив.

К. Пажітнов. Розвиток сільської кредитової кооперації в Німеччині за останні 15 років. — Тут зібрано й простудіювано дані, що дотичать німецької кредитової кооперації за час від 1914 до 1917 р., т. є якраз за час, за який найменше знаємо. Знаходимо там дані про соціяльний та професійний склад членів нім. с-г. кооперації, число кооператив, район обслуги і т. д. Не знаходимо, на жаль, ні слова що до фондів, якими та кооперація розпоряджає, а з тим нема нічого про відношення фондів власних і чужих, про ролю вкладок в житті німецьких кредитівок, висоти позичок, форми їх забезпечення і т. д.

Я. Каліновський. Система кооперативних знань. — Кооперативний рух набрав таких ґрандіозних розмірів, що притягає на себе увагу все більшого числа теоретиків та по високих, середних і нищих школах стає предметом навчання. Питання про систему кооперативних знань стає у весь свій зріст. Автора не задовольняє традиційний поділ кооперативного знання на теорію, історію та практику. В основу своєї системи автор

кладе зміст кожного наукового пізнання. Повнота кожного наукового уґрунтування і всебічність кожного вивчення вимагає, щоби явище, що становить предмет наукового досліду було: а) найдокладніше вивчено в своїй будові зі всіма властивими йому ознаками; б) вистудіювано зовнішнє оточення, в якому явище перебуває чи розвивається і в) досліджено процеси, що в самому явищі відбуваються. Відповідно до цього в систему кооперативних знань автор уводить такі основні дисципліни: 1) кооперативне будівництво, 2) кооперативне право, 3) державна кооперативна політика, 4) кооперативна економіка, 5) кооперативна соціольоґія, 6) історія кооперації, 7) кооперативна статистика і 8) кооперативне джерелознавство.

П. Пожарський. Періодізація історії української кооперації. — Автор періодізує історію української кооперації таким чином: 1) доба з 60 років XIX. століття до 1905 р. (перша революція), 2) доба від 1905 р. до 1914 (початок світової війни), 3) від 1914 до 1917 р. (доба світової війни), 4) від 1917 до 1920., 5) доба військового комунізму 1920 і 1921 р. і 6) доба нової економічної політики. Очевидячки, ця періодізація не придатна для цілої української кооперації, бо не узгляднює відмінної долі кооперації західно-українських земель. Свою періодізацію автор солідно уґрунтовує, як станом кооперації в кожній добі, так і соціяльними процесами, що відбувалися в житті українського села.

М. Івченко. Програми та методи вивчення ефективности с.-господарського кредиту. — Державний кредит відограє кольосальну ролю в житті великоукраїнської кооперації. Як всякий державний кредит для кооперації, так і на Вкраїні він має виразні політичні тенденції. Завданням автора є намітити програму і методи вивчення, щоби дійти, чи нинішні кредити осягають ту мету, яку собі ставить держава, кредитуючи кооперацію.

В. І. Мельніков. Розрахункові операції в кооперативній системі. — Стаття має практичні завдання: як зменшити готівковий обіг, як між самими кооперативами, так і кооперативами й державними органами шляхом поширення чекового обороту. Розрахункові операції мавби переводити »Українбанк«.

В кінці »Праць« додано статут Науково-Дослідчої Катедри Кооперації і тимчасовий плян роботи катедри.

Хоч статті першої книги своїм змістом захоплюють всю увагу читача, то час від часу чуття рідної мови реаґує на одноманітність мови більшости статей. В мові, в словах і складні, не відчуваєш індівідуальностів авторів. Закрадається сумнів, чи не пишеться більшість статей по російському, а хтось один їх перекладає на мову українську. На сторінці 12-й додатку до праць при вичисленні вчених праць, що їх мають вистудіювати аспіранти катедри, в український текст вкрадається така фраза: »Сюда же нужно отнести«. Очевидячки, ця увага не має відношення до серіозно-наукової вартости праць. *М. Корчинський.*

Потребительская кооперация в народном хозяйстве СССР. Справочник основных показателей потребительской кооперации СССР. Центросоюз. Москва. 1927. Стр. 227. ц. 1 р. 60 коп. — Цей справочник характеризує дуже детально життя споживчої кооперації в С. С. С. Р. Увесь матеріял упорядковано по окремим радянським республикам.

У книзі приміщено 94 таблиці дуже детальні, що характеризують фінансову, промислову, виробничу, культурно-освітню та багато инших галузів праці кооперації С. Р. С. Р. Крім того, подано матеріяли що до взаємовідносин кооперації та ринку як внутрішнього, так і зовнішнього. Увесь матеріял подано в компактній та зручній формі. Детальний огляд замінює предметний показчик. Праця виконана Статистичним Відділом Центросоюза. *Вол. Т—ський* (Прага).

Библиографический десятигодник по кооперации. Издание Кооперативной Секции »Коммунистической Академии«. Москва. 1928 г. Стр. 110. ц. 1 р. 40 коп.

Це показчик кооперативної літератури, головним чином комуністичної за період 1917—1927 рр. в межах СРСР. Багато місця уділено також літературі на українській мові. Праця охоплює 1800 назвиськ кооперативних літературних творів, при чому включено не тільки книги та брошури, але також статті з періодичного друку. Передмова зазначає, що складачі, очевидячки, зібрали і усю стару кооперативну літературу, що нараховує 18,000 назвиськ. Таким чином, реєстр праць, що їх приміщено у книзі складає лише десяту частину того, що вдалося зареґіструвати. Матеріял систематизовано по питаннях. З початку приміщено загально кооперативну літературу, а потім літературу по окремих галузях кооперації. У підвідділах літературу розміщено в хронольоґічному порядку. Це зручно, коли подається перелік праць Леніна по кооперації. Можна прослідкувати розвиток його думок в галузі кооперації. Це незручно, коли справа торкається всіх инших відділів, бо утворюється, так би мовити, рябизна призвищ авторів, що зустрічаються в ріжних частинах одного підвідділу. Це особливо шкодить, коли

маємо справу з часописними чи журнальними статтями. Власне — алфавіт авторів — це »умовність«, що затушовує всяку »випадковість«. Для справок хроносьоґічний порядок — це велика перешкода, бо треба прочитати декілька сторінок. Але все ж — книжка потрібна. Особливо цінно, що використані ріжні періодичні видання перших років революції, яких знайти майже неможливо. На жаль є хиби; наприклад — при часописі »Правда« немає вказівки, що власне мається на увазі: московську, чи петроградську (ленінградську) часопись. Брак зазначення місця видання при часописях та журналах часто перешкоджає справі відшуку цього матеріялу, особливо коли для одного і того ж видання зазначують статті на російській та українській мовах (див. стор. 62-а »Кооп. бюлл.«). Показчик предметний і авторів значно полегшують справу, але все ж треба побажати, щоби складачі для другого видання книги відмовилися від непотрібної »хронольоґічности« та надрукували б такий важливий матеріял вже принятими способами. Тим більше, що мається спеціяльна систематика кооперації, вироблена проф. Боднарським по міжнародній децімальній системі. *Вол. Т—ський* (Прага).

Журнали.

»Коопероване село,« вісник сільсько-господарської кооперації України. Видає „Сільський Господар". Харків. Ч. 1. за січень 1928 р. Друкується весь на українській мові. У відділі загальнім за вийнятком двох статей про посівні кампанії минулого й цього року решта (шість статей) присвячена хлібозаготівлям й питанням з ними звязаним.

Ряд статей обговорює питання спеціяльної кооперації: про контрактацію в скот.-молочарській кооперації, про кормову справу і кооперацію, про завдання кооптахсоюзів цього року на яєчному ринкові, про ролю приватника в споживчій кооперації на молочарському фронті. Инші відділи: кооперативного кредиту, страхування, юридичний і ин. подають матеріяли льокального значіння й мають меньше загального, а більш спеціяльного інтересу. Число закінчується бібліоґрафією і списком надісланих видань.

»Технічні Вісти«, орган українського технічного товариства у Львові трохмісячник, присвячений всім галузям технічного знання. Ч. 4. Жовтень-грудень 1927.

Зміст: Д-р Р. Цегельський: Памяти Д-ра Івана Пулюя. — Інж. Д. Желехівський: Ґазовий терен Битиків-Пасічня. — З технічної літератури. — Третій конґрес міжнародньої ґеодезичної Унії. — Нові книжки. — Новинки. — З укр. технічного товариства у Львові. — Список членів укр. техн. т-ва. — Перед загальними зборами.

„Družstevni Rádce" — центральний орган „Unie československých družstev, 15 січня 1928 р. ч. 1. Прага II, Klimentska.

Місячний часопис союза чеськословацьких кооператив, що обєднали в своїм складі переважно членів чеської партії народніх соціялістів. Невеликий обємом, всього в 20 сторінок, цей часопис скоріше підходить до типу тижневиків, ніж місячників. Виданий він з зовнішнього боку гарно, читким хоч і густим друком на гарнім папері; на заголовній сторінці вміщено образ, що означає: „В кооперації наша сила."

Зміст ч. 1-го майже весь ідейно-виховуючого характеру і складається переважно з ряду коротеньких, але живо написаних статтей. На жаль, в цьому числі журналу мало уділено місця практично-технічним і орґанізаційним питанням.

Завдяки своїй ідейности цей часопис безперечно виховує читача і впливає на утворення тої ідейности і в поглядах на кооперацію.

На 1 число склалися такі статейки: Новак: „Наша кооперація." (Заклик надіятись лише на свої сили); Йос. В. Скокан: „Більше теорії." (Думка про обєднання всіх напрямків коопер. руху в Ч. С. Р.). Маєр: „Кооперація і політика." М. Р.: „Звільнена книга". Відомости про оріґінальний споживчо-видавничий кооператив „Кооперативна праця," що успішно розвивається в Празі вже 5-й рік і існує в інтересах 5.000 обєднаних чисто кооперативно споживачів книги та кращих сучасних чеських письменників. Досі цей кооператив видав 80 назв книг на 1.152 аркушів друку виключно для своїх членів, виплатив 330.000 к. ч. авторського гонорару, має власну книжну крамницю та видає спеціяльний часопис „Panorama." Йос. Дукар: „Кооперація як наука та носій економічного ладу майбутнього"... В капіталістичній системі, владне сильна одиниця — „індівідуаліст." Взагалі ж кажуть, що основою цього порядку є „договір." В кооперативній системі лад закладається на основі „вільної згоди" і керується „нормою," а основою цієї системи є взаємна самодопомоговча співпраця, що є по істоті „любов." Житьова наука кооперації творить якусь золоту середину, бо вона є толерантна до всіх инших систем. Кооперативний рух здійснює, здавалось би, неможливе, бо злучує індівідуальність з колективністю. Одною з засад кооперації є творчість одиниці в колективі і для колективу і для себе. В цьому бережеться причина рівноваги нормальних і реальних сил в суспільстві, що є найпотрібніше для світового поступу...

Ольдрих Кольбаба: „На порозі нового року.“ Ідейно-принціпова думка, щоб ставлення будівель, що провадиться за державними субсідіями, ніколи не були предметом для одержання зиску. Ванес Петер Варбассе: „Мета й методи кооперативного руху.“ — Більша стаття з цікавим теоретичним і ідейним обгрунтованням згаданих питань. Шарль Жід. „Історія кооперативного руху за останні сто років.“ Цікаво написана стаття відомого французького професора-пропаґатора кооперативної ідеї. Конспективно, але яскравими фарбами свого відомого стилю автор малює історію кооперації. Увагу читача зупиняють ті дати, які означені автором, як головніші етапи в розвитку кооп. руху та чергові переломи в поступі кооперативної думки. Нарешті, в часописі поміщено „Сторінку будівельних т-в“ — с.-то практичні вказівки до спеціяльного діловодства цього виду кооперації, а в кінці — „Податкову сторінку.“

„Drnžstevnik,“ орган центрального союзу чехословацьких кооператив і гуртово-закупочного товариства споживчих кооператив в Празі. Ч. 1 і 2 за 1928 р. — Часопис вступив в двадцятий рік свого існування. Це є ювилейний рік не лише часопису, а й самого центрального союзу чехословацьких кооператив, який теж роспочав двадцятий рік праці. Крім звичайних в таких випадках матеріялів і статтей, присвячених новим завданням і перспективам на будуче, розвитку центральних кооперативних установ і підприємств в Ч. С. Р., містить м. ин. часопис інформації з засідання виділу міжнародного кооп. гуртово-закупочного товариства, на котрому був поданий доклад голови виділу Golightly: „Про міжнароднє кооперативне торговельне сполучення“, з котрого довідуємося, що Україна за рік, від жовтня 1926 до жовтня 1927, відібрала товарів з міжнародного ринку на суму 167.933 фунтів штерлінґів. — Починаючи новим ювілейним роком, заводить „Družstevník“ нову рубрику, під наголовком: „Взірцева кооперативна крамниця,“ що обіцяє бути цікавою завдяки своєму суто практичному характеру. Тут перше число приносить багато практичних порад і вказівок що до модерного впорядження крамниці та викладових скринь, а ч. 2 — про використання реклями в цілі пропаґанди купування за готівку, та ин. — Цікавий є також реферат про світову торгівлю кавою в році 1927.

В ч. 3-му з дня 8. II. 1928 треба відзначити. як більш цікаві і ширшого інтересу заслуговуючі такі матеріяли: дискусійна стаття Франтішка Веселого, — »Важність власного капіталу в кооперативах,« ширша інформація про міжнародній цукровий картель, популярний нарис Jana Bartla — »Гроші, їх повстання і розвиток,« продовження якого буде слідувати в дальших числах, та господарська хроніка світова й місцева і инші відділи характеру практичного, поради і т. под.

„Zemědělske družstevni listy,“ вісник центрального обєднання сільськогосподарських кооператив в Празі. Річник XXXIII. ЧЧ. 3, 4, 5, 6, 7. за 1928. Дотримує суто практичного характеру, займаючись виключно своїми, домашніми справами. Ширшого інтересу заслуговує лише стаття В. Прохазки — „Загранична збіжжа та його нотація“ в ч. 6 і 7. Цікавим для нас є те, що українська красна література тішиться значною увагою ілюстрованого літературно-забавого й поучного додатку „Přastky“ (Вечорниці), де в ч. 6 і 7 міститься і на цей раз вже другий з ряду український твір-побутовий нарис М. Коцюбинського — „Що записано в книзі життя“ в перекладі А. Гульки.

В ч. 11 »Z. D. L.« звертає на себе увагу стаття Й. Пражака, — »Засади сільсько-господарської кооперації;« в 12 ч. — Fr. J. Kroiner'a — »Резервовий фонд для страт на службовиках« в кооперації. Автор пропонує утворення такого фонду в звязку з потребою мати в с.-г. кооперативних підприємствах ліпше плачених, але фахово-освічених урядовців. Фонд мавби складатися з постійних передбачень в бюджеті і витрачавсяб також на освіту функціонарів. В ч. 13 зупиняють зір і увагу читача передовсім статті — »Виховання дітий до ощадности«. — »Відношення великих і середніх маєтків до сіл-господарської кооперації« Фр. Зіка та огляд »Торговельної і цінової сітуації в торговлі худобою в р. 1927« — з діяґрамою — А. Haas'a.

„Genossenschaftskorrespondenz“ (Mittelungen aus dem Seminar für Genossenschaftswesen der Uniwersität Halle a. d. S.) Hrsgb. von prof. D-r Ernst Grünfeld. Річник 5, ч. 4, січень 1928. — Займається теоретичними студіями з области кооперативної теорії та світогляду. Сюди відносяться статті: лекція проф. F. Hall'a (Manchester) на тему про прийняття інтересів споживача за вихідну точку в кооперативній теорії, та стаття редактора проф. Ґрінфельда „Похідна ідеольоґія кооператизму. — Добре поставлені і ведуться систематично відділи бібліоґрафічний та огляд нової літератури, що зявляється на всіх мовах.

„Landwirtschaftliches Genossenschaftsblatt“ центральнний орган німецьких райфайзенок. Півмісячник. Ч. 2 і 3 за 1928 р. Окрім програмових статей на 1928 р. подає огляд кооперативного руху в Німеччині за 1927 р.; реферат Д-ра Steuer'a про книгу Гільдебранда, „Die Beriebswirtschafte. Grundlagen der genossensch. Unterneh-

mung," яка уявляє собою велику енциклопедію кооперативного знання та господарської і юридичної кооперативної практики (і якої перший том вже був реферований нами в 1 ч К. Р.) Оба числа окрім того приносять ряд матеріялів до проблєм техніки сільського господарства та індустрії.

„Konsumgenossenschaftliche Rundschau" орган центрального союзу німецьких споживчих кооператив та їх гуртівні. Ч. 6 з 11 лютого 1928. Займається між иншим питанням про винагородження манка, містить статті: Franz Feuerstein'а — Ідейні товариства, Wilhelm Grotkopp. — „Німецька зовнішня торгівля в 1927 р." а окрім того продовження більшої праці Karl'а Frahme, — „Солідарна самодопомога робітників," потім інформаційні статті про стандаризацію кооперативних формулярів і рахівничих книг в Анґлії, про стан шведського господарства в повоєнних роках (P. Obberg), та про кооперативний рух в Греції (проф. Тотоміянца).

»Internationales Genossenschafts — Bulletin«, орган міжнароднього кооперативного Союзу; німецьке видання. Річник XXI. Ч. 2 за лютень 1928 приносить такі найцікавіші матеріяли і статті. — »Міжнародний кооперативний Союз в році 1927«, — короткий огляд стану і діяльности Союзу. — Перелік головніших проблєм міжнароднього життя кооперації, які стояли і стоятимуть надалі перед міжнародньою кооперативною централею, яко напрямні її праці, як то: пропаґанда, підготовка і скликування конґресів та господарських конференцій, переведення в життя їх постанов і т. под. Стаття не подає конкретних даних про діяльність Союзу, тому, що він присвятив їй ряд окремих, спеціяльних публікацій: »Цілі й історія міжнароднього кооперативного Союзу«, »Відносини між споживчими і с.-господарськими кооперативами«, »Модерні кооперативні проблєми«, »Міжнародній кооперативний рух в роках 1924 — 1926« — статистичний збірник, якого реферат і критичний огляд подається в 1 і 2 чч. бюлетеня. Окрім того союз видав ще дві публікації про кооперативно-освітню і пропаґаційну роботу та до історії банкових кооперативних білянсів. — Зі статті довідуємося, що до Союзу належало в 1927 р. від 34 до 36 центральних кооперативних обєднань ріжних народів. — З дальших статей крім оглядів кооперативного законодавства в Бельґії і Швеції звертають на себе увагу кореспонденція московського »Центросоюзу« про діяльність споживчих кооператив Рад. Союзу за 1926/27 господарський рік та стаття А. Гонори Енфільд про міжнародній жіночий кооперативний рух, в якій авторка характерізує працю жіночих ґільд швайцарської, бельгійської та шведської. Розвитку і реальним здобуткам пропаґанди за кооперативні ощадження в Фінляндії присвячена стаття О. Toivonen'а, яка мусить звернути увагу наших кооператорів, тим більше що справа і у нас є актуальною, творячи предмет жвавої дискусії на сторінках нашої кооп. преси (»Г. К. Ч.« і »К. Р.«) в звязку з питанням про організацію дрібного селянського кредиту для боротьби з лихвою на селі. З доданої до статті О. Toivonen'а таблички бачимо, що за 9 років, від 1919 р., коли в Фінляндії було лише одно щадниче т-во і до 1927 р., повстало 82 товариства з 97.000 вкладчиками і поважною сумою вкладів на 221 міліонів финських марок. Дальші статті: »Центральний банк кооперативних установ в Палестині« – огляд діяльности за 1927 р. і A. Hedberg'а про створення в Швеції санаційної кооп. установи з власним капіталом для слабих кооператив, та замітки про мешкальну кооперацію в Анґлії в р. 1926 і про данський кооперативний рух в р. 1927.

»Rolnik Ekonomista«, орган Союзу польських рільничих організацій. Ч. 6 за 1926 р. містить: Статті В. Енґліхта, »В справі хибних обрахунків податкового обтяження рільництва, д-ра В. Поніковського, »В справі замкнення рахунковости в сільських господарствах«, І. Круліковского, »Плачення за молоко після проби на редуктажі. Далі йдуть реферати, справоздання Союзу пол. рільничих організацій, конюнктури цін, кореспонденції та хроніка.

»Społem!«, двохтижневик присвячений практиці споживчої кооперації, орган Союзу споживчих кооператив Польщі. Ч. 1, 2, 3, 4 і 5 за 1928 рік. Виходить у Варшаві. До програми цього часопису крім розвязання суто практичних питань належить також розроблення »ідеольоґії руху кооперативного й проблєм суспільного господарства«, яким присвячений осібний постійний відділ часопису. Але й цей відділ не має зовсім характеру виключно теоретичного або фільософично-ідеольоґічного, як можнаби було судити після його назви. Тут обговорюються тіж самі організаційні й практичні питання, але зі становища кооперативної ідеольоґії й проблематики. Тому не рідко зустрінемо в цьому відділі статті на тему: »Чи млинарі вже вивязалися з обовязань« Фр. Яблоньского (в ч. 2), або Юльяна Буґайського: »Молоко в містах« (ч. 1) і т. под. Але є й статті присвячені оглядові »господарської сітуації краю та кооперативне завдання споживачів«, Б. Жепецкого (ч. 2), або »кооперативного руху, в звязку зі спільними завданнями професійного руху«, з пера Яна Квапіньского (ibid), який удоводнює необхідність співпраці обох суспільних утворів для досягнення остаточної мети — реформи суспільности. — Попадаються й більш теоретичні причинки до рішення наукових проблєм, як приміром, стаття С. Домбровского: »Роля кооперації в народньому господар-

стві« (ч. 1). Дальші відділи: огляди кооперативної діяльности, господарської політики держави, відділ кооперативної практики заступлені й кількісно що до тем і розмірно багатше й більше. У відділі кооперативної практики до постійних рубрик належать: кооперативна організація праці, господарські й фінансові огляди, поради, приписи й т. п. Останній відділ — хроніки й справоздань подає між иншим і огляди життя кооперації за кордонами; в числах, про які згадуємо, перу відомого проф. F. Hall'a (Manchester) належать огляди кооперації й кооп. руху в Анґлії. Ч. 6 дає місце статті Сатурина Домбровского на тему: »Інтереси споживання«, в якій автор доводить та, спираючись на біо-соціольогічну ролю споживання, розвиває думку про те, що »господарські чинности повинні бути в цілости підпорядковані вимогам споживання«. Інтереси споживання, як найважніші, належить боронити перед всіма родами визиску і в ролі оборонця мусить виступити кооперація споживачів; і тут автор накреслює програму цієї акції. — З инших статей більшої уваги заслуговують: »Кооперація споживачів в цілости суспільного життя на селі« Францішка Домбровского і його ж огляд організаційної і господарської діяльности »Обєднання Союзів сіл.-господарських кооператив« Польщі з богатим цифровим матеріялом. Слід не минути згадкою також статейку С. Домбровского, — »Манко чи спроневірення«, що проводить ріжницю між манком, яке повстає при продажі товарів, та иншими браками, що виникають з багатьох инших причин.

Всячина.

Кредити для польської кооперації.

Як доносить »Społem!« ч. 4, 14-го січня б. р. відбулося у Варшаві пленарне засідання Ради споживачів, на котрім радник мін. вн. справ Н. Розенберг прочитав реферат про пекарство. Крім багатьох инших дуже красних річей про ріжного роду санації й поліпшення довідуємося між иншим про те, що цілий ряд польських пекарських кооператив дістав а инші мають дістати від уряду грубі кредити. Яких розмірів вони досягають свідчить, наприклад, такий факт, що союзна кооператива »Produkcja« в Бендзіні одержала на модернізацію свого пекарського промислу біля 1.000.000 золотих. Висота кредитів для кооператив винесе біля 3.500.000 зол. Крім того інвестиційні кредити на будову механічних пекарень мають бути низько опроцентовані, а підприємства що їх одержать, дістануть ще иншого роду вигоди й пільги. — Для контрасту підкреслимо, що вся українська кооперація в Польщі не дістає кредиту і $^{1}/_{5}$ частини того, що дістала одна польська кооператива в Бендзіні.

Програма праці й бюджет суспільно-виховавчого Виділу польського Союза Спож. Кооператив на 1928 р.

Якими засобами до виховання й пропаганди та організаційної розбудови розпоряджає польська споживча кооперація, виразно говорять цифри. Ухвалений і затверджений надзірною радою Союзу бюджет суспільно-виховавчого Виділу на 1928 р. збільшено майже в двоє. Він усталений є на цей рік в сумі 265.000 зол. проти 143.500 зл. в році минулому. З тої цифри на окремі роди праці припадає: на кооперативну й професійну освіту 34.000 зол., з чого доплачує господарський Виділ Союзу 18.850 зл.; на пропаґанду і організацію приділено 51.540 зл., з якої суми повертається 2.900 зл., а решту 48.640 зол. доплачує господарський Виділ; преса забирає 142.600 зол., з чого вертає до каси виділу аж 111.950 зол., а господ. Виділ додає тільки 30.650 зол. Останні цифри є поучаючими для нас. Решта видатків Виділу йде на адміністрацію видавництв, то що. На загальну суму бюджету в 265.000 зол. господарський Виділ Союзу доплачує 75.000 зол. — Відповідно до збільшення засобів зростають і поширюються завдання та програма їх здійснення, для чого прибірається нові засоби і середники. На полі пропаґандистично-виховавчім тут бачимо ряд ріжно-термінових курсів та окремих викладів, для пропаґанди і організації утворюється спеціяльний інструкторіят організаційно-пропаґаційний; намічається співпраця з рядом рівнобіжних культурно-освітних і професійних організацій та інституцій, прибірається до послуг радіо,

влаштовується „Тиждень кооп. пропаґанди." Крім преси — вистави, екскурсії доповнюють програму діяльности Виділу на 1928 р. Збільшено і службовий персонал з 12 на 19 осіб.

Товариство українських економістів в ЧСР.

Це товариство, засноване ще в р. 1923 в м. Подебрадах, відновило тепер свою діяльність.

На заг. зборах дня 21. II. 1928 був переглянутий попередній статут в напрямі його упрощення, запроваджена катеґорія членів співробітників (студенти, що склали перший півкурсовий іспит) та ухвалено зареєструвати його при Укр. Господ. Академії. Тоді ж була обрана і нова Управа в складі: проф. В. Тимошенка — голови, доц. В. Садовського, інж. Л. Биковського, інж. Є. Гловінського та др. інж. С. Володимирова. Був наміченний плян діяльности на близчий час.

В напрямку видавничому Управа ухвалила приступити з 1-го березня 1928 р. до видання неперіодичних екомічних збірників, щоноситимуть загальну назву »Український Економіст«.

На 1. III. 1928. Т-во складається з 27 членів (26 дійсних і 1 співробітник).

Адреса Товариства: Товариство Українських Економістів, Українська Господарська Академія, Подєбради Чехословаччина.

Кооперативні Союзи в Ч. С. Р.

Всіх кооперативних обєднань в Чехосл. Республиці було в 1926 році після (не повних одначе) статистичних даних Державного Статистичного уряду в Празі (див. його »Zprávy«... Річн. VIII. число 142-143), 68. З того 19 союзів було з чинністю грошевою, а 24 провадили чинність торговельну. Решта союзів (25) належала до числа тих, які існували для повнення ревізійних функцій та збирання ощадностей (щадниці).

Загальні обороти кооп. грошових інституцій виносили в 1926 р. разом 2.231.552 тис кор. чеських, з чистим зиском 9.006 тис. корон при стратах в 100.000 корон.

Оборот торговельних союзів дав за той самий рік 459.428 тис. к. ч. Зиск 2.744 тис. к. ч. при страті 148 тис. к. ч.

З кооперативного побуту.

Самодержці.

Перший промовець (справник госп. спож. кооперативи): Я в моїй кооперативі маю вісімдесять членів і з того тільки половина вплатила уділ, решта залягає...

Другий промовець (»директор« молочарні): ...до мене за цей рік приїхав всього один раз технік з М. С.!.

Третій промовець (священник з села): в мене є і читальня і кооператива а ще думаю і т. д.

Четвертий промовець (директор Пов. Союза): В мій район втискаються киринницькі впливи з сусіднього повітового союза і конкуренційним знижуванням цін відтягають від мене найкращі кооперативи, підриваючи тим способом самі основи моєї творчої праці..

Пятий промовець (провінціональний адвокат) ...До мого повіту приїхав недавно ревізор з РСУК і наробив такого, що тепер ніяк не зведеш кінців з кінцями... Вношу, щоби ревізори на будуче кождий свій приїзд і відізд та вислід своєї роботи зголошували у місцевих визначних громадян в цілі апробати..

Шестий промовець (волинський кооператор): ...Заявляю: поки я на Волині, кооперація ходитиме тими стежками, які я їй визначатиму!..!..

Скромні вимоги.

В однім дневнику читаємо таке оголошення:

»Потрібний зараз солідний, інтеліґентний, релігійний, ідейний і працьовитий та бідний і без заняття кооператор і молочар здібний, фаховий, котрий вівби заразом і хор і аматорський гурток і орхестру, та аґрономію і инші громадські діла в громаді Н. Н. Кліматична стація. Комунікація вигідна. — Услівя після умови, може бути і жонатий але з порукою. Зголошення слати на адресу і т. д.«

Поважані громадяне! Скромний запит: Скільки ви думаєте платити такому універсалістові, ще й з жінкою »з порукою«?

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві